

Міністерство освіти і науки України
ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»
Коломийський навчально-науковий інститут
Кафедра педагогіки і психології

LOGOS

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ СТУДЕНТІВ

Випуск 2

Івано-Франківськ
«НАІР»
2019

УДК 378.18:001:08
ББК 74.580.268
Л 69

Logos: збірник наукових праць студентів. Випуск II / уклад. О. І. Поясик, М. П. Ковальчук. Івано-Франківськ: НАІР, 2019. 96 с.

Збірник присвячено питанням вдосконалення початкової школи, здобуткам сучасної психологічної науки, вивченню окремих аспектів лінгвістичних досліджень, проблемам фізичного розвитку учнівської молоді.

Видання орієнтоване на студентів педагогічних та філологічних спеціальностей, вихователів ДНЗ, учителів загальноосвітніх шкіл та всіх, хто цікавиться тенденціями сучасних психолого-педагогічних та мовознавчих досліджень.

Редакційна колегія:

Ланно В.В. – доктор педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки і психології Коломийського навчально-наукового інституту ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»

Микитюк Г.Ю. – кандидат психологічних наук, доцент кафедри педагогіки і психології Коломийського навчально-наукового інституту ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»

Відповідальність за достовірність фактів, викладених у матеріалах, несуть автори.

Друкується за рішенням вченої ради Коломийського навчально-наукового інституту Державного вищого навчального закладу «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника» (протокол № 7 від 23 травня 2019 року).

ЗМІСТ

Біла Ю. Фольклор як засіб морально-естетичного виховання школярів	4
Ворітний Я. Актуальні проблеми сучасного фізичного виховання і спорту в початковій школі	7
Гасько Р. Теоретико-методологічні засади інтелектуальної обдарованості учнів початкових класів.....	12
Герей В. Сімейні відносини як показник формування особистості дитини.....	16
Гузь Н. Назви на позначення одягу в бойківському та наддністрянському діалектах (на матеріалі говірки с. Цуцилів Івано-Франківської області).....	26
Заграновська (Мотиль) О. Роль сім'ї у формуванні ціннісного ставлення дітей до старших людей.....	33
Каюк І. Статеве виховання молодших школярів	39
Кричун Я. Процес адаптації студента-першокурсника у вищому навчальному закладі.....	43
Кучерин Б. Художньо-стилістичні функції фразеологізмів у романі О. Гончара «Собор»	49
Мельник Н. Лексико-граматична структура діалектизмів у повісті М. Матіос «Солодка Даруся».....	52
Островський В. Фразеологізми на позначення негативних якостей дій людини.....	58
Палійчук В. Зміст та методи соціальної роботи з неблагополучними сім'ями.....	62
Платановська М. Система вправ як засіб формування культури мовлення молодших школярів на уроках української мови	68
Семенюк А. Типові порушення мовних норм на українському телебаченні.....	75
Сморжанюк І. Використання традицій українського народу у педагогічному досвіді вчителів початкових класів	79
Тимофійчук С. Сімейне насильство як наслідок неблагополуччя в сім'ї.....	83
Чернявська Н. Система роботи школи з обдарованими дітьми.....	87
Шмид В. Розвиток уяви у дітей дошкільного віку засобами образотворчого мистецтва.....	93

Біла Юлія
*студентка 3 курсу Коломийського
навчально-наукового інституту
ДВНЗ «Прикарпатський національний
університет імені Василя Стефаника»
Науковий керівник: к.п.н., доц. Поясик О.І.*

ФОЛЬКЛОР ЯК ЗАСІБ МОРАЛЬНО-ЕСТЕТИЧНОГО ВИХОВАННЯ ШКОЛЯРІВ

Процеси перебудови у сучасній школі, утвердження нової гуманістичної парадигми освіти ведуть до посилення культурологічної спрямованості, переорієнтація на формування духовності, ціннісних орієнтацій особистості, її творчий розвиток. Реалізація культуро-творчої функції освіти передбачає цілеспрямоване використання надбань національної культури у навчанні і вихованні молодого покоління, а у професійній підготовці вчителя до цієї діяльності.

Правильне й усебічне уявлення про традиційну народну культуру можна набути, глибоко ознайомившись з широким колом фольклорних явищ, які протягом століть становили саму суть і єство культурного буття українського народу. Навіть з появою і розвитком в Україні професійних мистецьких форм фольклор залишився важливим засобом задоволення культурних потреб. Звуження сфери функціонування фольклору – історично закономірний процес, однак у різних культурних традиціях його інтенсивність і динаміка неоднакові. Переважна більшість сучасних цивілізованих націй майже втратила живу традиційну народну культуру, в Україні ж цей процес не набував ще катастрофічних форм, хоча й зазнав через відомі історичні обставини невідшкодованих втрат. Проте, якщо ознайомлення з фольклором у традиційному середовищі навіть ще півстоліття тому відбувалося природним шляхом безпосереднього спілкування поколінь, нині воно дедалі частіше здійснюється через посередництво друкованого слова.

Фольклор (англ. *folk-lore*, букв. – народна мудрість; народне знання)^[1], або **усна народна творчість** – колективна художня літературна і музична

творча діяльність народу, яка засобами мови зберегла знання про життя і природу, давні культи і вірування, а також відбиток світу думок, уявлень, почуттів і переживань, народно-поетичної фантазії. Сюди належать різножанрові твори, що виникають в певному середовищі, передаються усно з давніх-давен, зазнаючи певних змін, мають ритуально-магічне, обрядове, естетичне, розважальне або/і виховне значення. Термін «фольклор» вперше використав 1846 року англійський археолог Вільям Томс[2].

Основні літературні жанри фольклору – перекази, пісні, казки, епос; музичні – пісні, інструментальні наспіви і п'єси; театральні – драми, сатиричні п'єси, театр ляльок; а також танці. Фольклор є історичною основою світової художньої культури, джерелом національних художніх традицій, а також виразником народної свідомості та ідентичності.

Фольклор – явище динамічне, і кожна історична епоха відрізняється від попередніх та наступних характером репертуару і певною мірою жанровим складом; тому лише «застигла» форма книжки може водночас продемонструвати широкий спектр фольклорних явищ, надбаних народом протягом тривалого історичного шляху.

Естетична принадність фольклору зумовлена багатьма чинниками. У пісні та думі це поєднання мелодії, слова й таланту співака, у казці нас вабить не лише захоплюючий сюжет, майстерність оповідача, а й своєрідна мовно-стилістична виразність живого усного тексту. При публікації будь-якого фольклорного твору відбувається своєрідний «переклад» його з однієї художньої мови на іншу. І тут неможливо уникнути досить значних втрат, пов'язаних передусім з відсутністю способів адекватної передачі усного тексту, рис, яких він набуває в устах талановитого виконавця. Кожен з них живе у певному мовному середовищі: мова полтавців, наприклад, відмінна від мови галичан. Хоча всіх нас об'єднує унормована літературна мова, якою переважно послуговується професіональна Література:, кожний регіон України має свою говірку, що значною мірою позначається на мові фольклорних творів, які там побутують. Через це та сама пісня, а ще більшою мірою казка, записані на різних теренах України, набувають і мовної

своєрідності. Збереження їх зумовлене бажанням донести до читача, бодай частково, своєрідність естетичної природи фольклорного твору, а не формальним прагненням до точності.

Оптимізувати даний процес можливо за умови вирішення завдань: педагогічно обґрунтованого добору фольклористичного матеріалу на основі критеріїв науковості, професійної та методичної доцільності; систематичного використання його як основи для навчальних вправ, інформативного та ілюстративного дидактичного матеріалу у навчально-пізнавальній практичній, пошуково-дослідницькій та художньо-творчій діяльності метою формування їхніх художньо-творчій діяльності з метою формування їхніх художньо-соціальних і професійних установок, спрямованості на педагогічну діяльність на основі пісенного фольклору, а також здобуття необхідних знань, умінь і навичок; методично доцільного добору організаційних форм і методів підготовки, які б відповідали її меті й змісту, ґрунтувались на матеріалі народнопісенної творчості [1].

З цією метою доцільно визначити комплекс навчальних дисциплін, викладання яких сприятиме формуванню готовності вчителів та учнів до навчально-виховної роботи народнопісенними засобами і досягти координації й виховної роботи народнопісенними засобами і досягти координації й послідовності їх викладання. Можливість збагачення навчального процесу фольклористичною інформацією, раціонально дібраним і узгодженим.

Естетична принадність фольклору зумовлена багатьма чинниками. У пісні та думі це поєднання мелодії, слова й таланту співака, у казці нас вабить не лише захоплюючий сюжет, майстерність оповідача, а й своєрідна мовностилістична виразність живого усного тексту. При публікації будь-якого фольклорного твору відбувається своєрідний переклад його з однієї художньої мови на іншу. І тут неможливо уникнути досить значних втрат, пов'язаних передусім з відсутністю способів адекватної передачі усного тексту, рис, яких він набуває в устах талановитого виконавця. Кожен з них

живе у певному мовному середовищі: мова полтавців, наприклад, відмінна від мови галичан.

Хоча всіх нас об'єднує унормована літературна мова, якою переважно послуговується професіональна Література:,кожен регіон України має свою говірку, що значною мірою позначається на мові фольклорних творів, які там побутують. Через це та сама пісня, а ще більшою мірою казка, записані на різних тернах України, набувають і мовної своєрідності. Збереження їх зумовлене бажанням донести до читача, бодай частково, своєрідність естетичної природи фольклорного твору, а не формальним прагненням до точності.

Література:

- 1.Педагогічні можливості українського фольклору.
URL: https://otherreferats.allbest.ru/pedagogics/00873024_0.html
2. Фольклор. URL:<https://uk.wikipedia.org/wiki/Фольклор>

Ворітний Я. Я.

*студент 3 курсу Коломийського
навчально-наукового інституту
ДВНЗ «Прикарпатський національний
університет імені Василя Стефаника»
Науковий керівник: ст. викл. Чепіль М.В.*

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОГО ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ І СПОРТУ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

Нещодавно Верховна Рада України прийняла в першому читанні Закон України “Про освіту”, який після остаточного його ухвалення в цілому стане дороговказом у реформуванні української освіти, зокрема в реформуванні початкової і загальної середньої освіти. Для опрацювання концептуальних засад реформування початкової і середньої освіти була створена робоча група, яка підготувала Концепцію середньої загальноосвітньої школи України [1]. Цей документ став одним з базових у розробленні міністерством Концептуальних засад реформування початкової освіти “Нова школа. Простір освітніх можливостей”.

У наш час актуальним є питання розробки та вдосконалення програм фізичного виховання школярів в загальноосвітній школі, що сприяють зміцненню здоров'я, вихованню здорового способу життя, розвитку фізичних здібностей, нормалізації психофізичного стану школярів. Аналіз змісту програм фізичного виховання учнів загальноосвітніх навчальних закладів та рівня їх фізичної підготовленості засвідчує нездатність існуючої системи виховувати гармонійно розвинену й фізично досконалу особистість [2]. Пошук нових засобів і методів фізичної підготовки школярів пов'язаний з лімітом часу на уроках фізичної культури, застарілими підходами до процесу організації фізичного виховання [2, 3]. Крім того дослідниками [2, 4] визначено інші чинники, які знижують ефективність фізичного виховання у загальноосвітній школі, зокрема – застаріла матеріально-технічна база – недостатня кількість інвентарю та обладнання, зорієнтованого на сучасні форми рухової активності; низька забезпеченість спортивними залами, майже кожна десята школа не має спортивного залу, а близько 40% діючих спортивних залів не відповідають сучасним вимогам. Отже, лише близько половини школярів мають можливість повноцінно займатися фізичною культурою.

За останні роки прийнята низка документів, що регламентують діяльність вчителя фізичної культури з організації роботи у загальноосвітньому навчальному закладі: Наказ МОН України від 21.07.2003 за № 486 «Система організації фізкультурно-оздоровчої та спортивної роботи дошкільних, загальноосвітніх, професійно-технічних та позашкільних навчальних закладів», Наказ МОН України від 02.08.2005 за № 458 «Про затвердження Положення про організацію фізичного виховання і масового спорту в дошкільних, загальноосвітніх та професійно-технічних навчальних закладах України», Наказ МОН України від 7.10.2003 р. за № 904/8225 «Про затвердження регламенту проведення спортивно масових та фізкультурно-оздоровчих заходів у навчальних закладах», спільний наказ Міністерства освіти і науки України та Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту від 17.08.05 № 479/1656 «Про впровадження фізкультурно-

оздоровчого патріотичного комплексу школярів України «Козацький гарт»; спільний наказ Міністерства освіти і науки України та Міністерства охорони здоров'я України від 21.04.2005 № 242/178 «Про посилення роботи щодо профілактики захворюваності дітей у навчальних закладах та формування здорового способу життя учнівської та студентської молоді», накази МОН України від 05.05.03 № 272 «Про Всеукраїнський огляд-конкурс на кращий стан фізичного виховання в навчальних закладах» та інші. Проте на практиці більшість документів фінансово не підкріплені і тому проблемні у використанні, відсутній механізм практичної реалізації і контролю раніше прийнятих рішень.

На нерозробленість змісту програмного матеріалу, низький рівень використання новітніх технологій рухової активності у навчальному процесі наголошують у своїх роботах Т. Ю. Круцевич, Н. В. Москаленко.

Про низький рівень поінформованості та теоретичних знань учнів, їх батьків про позитивний вплив занять руховою активністю на рівень фізичного здоров'я школярів; недостатній рівень залучення старшокласників до фізкультурно-спортивних занять у вільний час, низький рівень формування в них позитивного ставлення до занять фізичною культурою у позакласній роботі, відсутність необхідного досвіду школярів у самовдосконаленні свідчать дослідження, проведені Н. В. Ковальновою, М. М. Саїнчуком та іншими дослідниками [5].

Знижують ефективність організації фізичного виховання у загальноосвітніх школах відсутність урахування на практиці мотивів та інтересів школярів до видів рухової активності, низька активність осіб, які беруть участь у фізкультурно-оздоровчій роботі у загальноосвітніх навчальних закладах, наявність уніфікації, усталених стереотипів, неефективних шаблонів і жорстких форм до ініціативи й індивідуальної відповідальності педагогів у проектуванні й організації педагогічного процесу. Фізкультурно-масові заходи дублюються із року в рік без урахування мотивів і інтересів школярів, практично відсутня різниця у

підходах до організації позакласної роботи в учнів різних класів, відсутній когнітивний компонент [4].

Фізичне виховання відіграє важливу роль у формуванні молодого покоління, зміцнення і збереження його здоров'я, підготовці до майбутньої професійної діяльності та захисту Батьківщини. Громадяни мають право займатися фізичною культурою і спортом незалежно від походження, соціального і майнового стану, расової і національної належності, статі, освіти, віросповідань, роду і характеру занять, місця проживання та інших обставин. Держава надає необхідну допомогу, пільги та гарантії окремим категоріям громадян, в тому числі інвалідам, для реалізації ними своїх прав у сфері фізичної культури і спорту.

Здоров'я школярів знаходиться в прямій залежності від умов навчання, харчування, рухової активності, правильного чергування навантаження та відпочинку, умов сімейного виховання. Воно також визначається співвідношенням зовнішніх і внутрішніх факторів, з одного боку, і можливостями самого організму протидіяти небажаним впливам, захищатись від них, по можливості підсилюючи вплив позитивних для здоров'я з другого боку. Серед складових ключових компетентностей, що мають стосунок до проблеми збереження і зміцнення здоров'я людини, науковці Д. В. Воронін, І.П. Зімня, В.Б. Сергієнко виділяють компетентність здоров'язбереження.

Особливої уваги потребує стан здоров'я молодших школярів. Коли дитина тільки переступила поріг школи, їй важко звикати до уроку, режиму роботи, тут потрібна вмila, чуйна і тактовна підтримка вчителя. Тому в своїй педагогічній діяльності потрібно створити сприятливі умови навчання дитини в школі оптимальну організацію навчального процесу, повноцінний раціонально організований руховий режим. Вчитель повинен створити сприятливий мікроклімат, а саме: перевірити освітлення температурний режим, перевірити кімнату, дотримуватись правил гігієни, чистоти в класі. Впроваджуючи нові прогресивні технології та інтерактивні методи навчання, потрібно дотримуватися правила: «не нашкодь, навчаючи». Для цього під час навчального процесу стежимо за своєчасною зміною статичної напруги під

час письма та читання (фізкультхвилинки, вправи для корекції зору, музичні паузи); забезпечити зміну різних видів навчальної діяльності, намагатися використовувати позитивні емоції, які полегшують засвоєння матеріалу, що в свою чергу зменшує втому, стимулює вищу нервову діяльність, покращує психологічний клімат у класі, проводити з дітьми дихальну гімнастику, рухливі ігри, фізкультурні заняття. [3].

Важливим завданням початкової школи є зміцнення здоров'я і сприяння правильному фізичному розвитку учня. Успішне розв'язання цих завдань фізичного виховання молодших школярів можливе лише в тому разі, якщо воно стає частиною всього навчально-виховного процесу школи, суспільства, сім'ї. Школа, як один із осередків виховання дітей, повинна своєчасно і гнучко реагувати на процеси, що відбуваються у суспільстві і допомагати сім'ї та маленьким громадянам країни краще пізнати перевагу фізичного виховання в житті. Вирішення завдань фізичного виховання молодших школярів у школі передбачено організацією щоденних занять учнів фізичною культурою (на уроках, гуртках фізичної культури, спортивних секціях, групах загальної фізичної підготовки тощо) [4].

Отже, аналіз навчальної програми з фізичної культури дозволяє окреслити ряд завдань щодо вдосконалення сучасного уроку фізичної культури початкової ланки. Потрібно зауважити, що реалізація вищевказаних документів потребує змін у діяльності вчителя, виконання нових функцій у процесі професійно-педагогічної роботи в сучасній школі.

Література:

1. Концепція «Нова школа. Простір освітніх можливостей»[Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/ua-sch-2016/>.
2. Андрєєва О. В. Туризм в структурі рекреаційної діяльності школярів *Гуманітарний вісник Переяслав-Хмельн. держ. пед. ун-ту*. 2009. С. 134-135.
3. Благій О. Л. Контроль фізичного стану старшокласників у процесі фізичного виховання. Актуальні проблеми фізичного виховання, реабілітації, спорту та туризму: тези доп. III Міжнар. наук.-практ. конф. 13-14 жовтня 2011 р. / за ред. В. М. Огаренко та ін. Запоріжжя: КПУ, 2011. С. 28-30.

4. Галан Я. П. Використання сучасних форм навчання спортивному орієнтуванню на уроках фізичної культури в школі Молодий вчений. 2017. № 3.1. С. 78-82.

5. Воробйова А. В. Соціалізація підлітків з акцентуаціями характеру в процесі рекреаційно-оздоровчих занять . *Теорія та методика фізичного виховання і спорту*. 2012. № 2. С. 41-44.

Гасько Роксолана

студентка 3 курсу Коломийського

навчально-наукового інституту

ДВНЗ «Прикарпатський національний

університет імені Василя Стефаника»

Науковий керівник: к. п. н., доц. Поясик О. І.

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ОБДАРОВАНOSTІ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

Ще з давніх часів люди цікавилися природою таланту і геніальності як психофізіологічним явищем. Тривалий час обдарованість розглядали як інтелектуальну і виміряли тестами інтелекту. Пізніше почали розробляти інтегрований підхід у розумінні цього поняття. Сьогодні обдарованість розглядають як цілісну інтелектуально особистісну характеристику. Але, не зважаючи на досить широкий практичний та теоретичний досвід вивчення проблеми, без відповіді залишається багато питань.

У сучасній педагогіці все більш пріоритетною стає робота з обдарованими дітьми. Це пов'язано із задачами збереження й розвитку інтелектуального потенціалу України та її духовного відродження.

Поняття «обдарованість» дослідники розглядають по-різному. Зокрема, досить часто порушуються питання про зв'язок обдарованості з інтелектом, про роль середовища і спадковості в розвитку обдарованості, про механізми функціонування творчої обдарованості та ін.

У психолого-педагогічному аспектах обдарованість - це синдром типових психофізіологічних і соціально-психологічних відхилень від середньостатистичної лінії розвитку людини, перевищення її за основними показниками розвитку, насамперед розвитку інтелекту. При цьому чим

більше виражена обдарованість, тим більше психологічних проблем самоактуалізації й соціальної адаптації вона викликає.

У дослідженнях О. Кульчицької обдарованість – це явище складне, комплексне, яке включає набір когнітивних, сенсорних та особистісних якостей людини. На її думку, поняття обдарованості містить такі основні компоненти: високий інтелектуальний рівень, здібність людини до творчості та наполегливість, яка становить основну якість особистості, бажання досягти успіху, емоційну захопленість справою та інтерес до тієї галузі знань, якою займається людина.

Сучасні дослідники припускають існування не лише загальної обдарованості, як інтегральної якості особистості, а й часткових проявів (видів) обдарованості. При цьому вчені по-різному класифікують види обдарованості.

Існує кілька видів обдарованості: інтелектуальна, академічна, художня, організаторська, психомоторна, лідерська, спортивна. Серед виокремлених дослідниками видів обдарованості особливе місце належить інтелектуальній, що визначає здатність дитини до оволодіння знаннями у процесі навчання.

Поняття «інтелектуальна обдарованість» тісно пов'язане з поняттям «інтелектуальні здібності». З точки зору психофізіології інтелект кожної окремої людини є індивідуальною системою її розумових здібностей і виражається в діяльності, точніше, в уміннях, які відображаються в діяльності. За діяльністю, а при певних умовах за її наслідками, можна робити висновки про інтелектуальні здібності і протікання розумових процесів у людини. Однак рівень окремих здібностей особистості ще не засвідчує рівень її інтелектуального розвитку в цілому.

До характерних психофізіологічних особливостей прояву інтелектуальних здібностей у шкільному віці, за методикою Хаана і Кафа, належать: здатність учня швидко і легко засвоювати нові знання; вміння логічно міркувати; швидко встановлювати зв'язок між подіями, причиною і наслідком; здатність вирішувати складні задачі, що потребують розумових зусиль; швидко запам'ятовувати прочитане або почуте; раціонально

витрачати час на повторення того, що потрібно запам'ятати; здатність використовувати знання у практичних повсякденних ситуаціях.

Так, інтелектуально обдаровані діти вирізняються міцною пам'яттю, жвавим мисленням, допитливістю, добре розв'язують різні задачі, зв'язано викладають свої думки, можуть мати здібності до практичного застосування знань, як правило, мають дуже значні, глибокі знання, часто вміють самостійно їх отримувати шляхом опрацювання додаткової літератури. Високий інтелект, розвинутий розум дозволяють їм достатньо легко засвоювати різні навчальні предмети, однак диференційоване ставлення цих учнів до шкільних предметів і, відповідно, вчителів призводить до суттєвої відмінності у результатах навчання.

Обдарована особистість за сприяння освітньо-виховного середовища та застосуванні відповідних технологій, завдяки мотивації та наполегливій праці може досягнути вищих результатів у власному розвитку. Найважливішим чинником у розвитку обдарованості, є особистість учителя, якість його роботи, здатність до прийняття креативних рішень. Тому при розробці та реалізації моделі розвитку академічно та інтелектуально обдарованих школярів у системі гурткової роботи, у першу чергу, слід приділити увагу розвитку інтелектуальних і креативних здібностей.

Г.В. Тарасова не розмежовує академічну обдарованість та інтелектуальну, користується терміном «академічна обдарованість» як одним із проявів розумової обдарованості. Відмічається недостатнє розроблення проблеми академічної обдарованості на засадах діяльнісного підходу.

В.М. Онацький вважає академічну обдарованість індивідуальним проявом обдарованості дитини. Дитину, чиї здібності та потенціал для навчальних досягнень значно вищі, ніж у її однолітків, дослідник називає академічно обдарованою.

Серед академічно обдарованих дітей В. М. Онацький виділяє кілька груп: учні, які легко засвоюють будь-яку діяльність, досягають значних результатів з усіх предметів, тобто мають широку здатність до навчання;

учні, які мають підвищені здібності до засвоєння знань в одній чи декількох близьких сферах діяльності.

Л.А. Данилевич академічну обдарованість розглядає як вид інтелектуальної обдарованості, що проявляється в успішності та в неординарних досягненнях у навчанні, високих показниках швидкості та легкості засвоєння великих обсягів знань з різних шкільних предметів.

О.М. Фіногенова вважає, що «академічна обдарованість має свої підвиди: є учні з широкими здібностями до навчання – вони легко засвоюють будь-яку діяльність, проявляють помітні успіхи у всіх шкільних предметах; а є учні, у яких підвищені здібності до засвоєння, що проявляється лише в одній чи кількох близьких галузях діяльності.

У розв'язанні проблеми академічної обдарованості не має однозначного підходу серед сучасних науковців. Більшість дотримуються думки, що академічна обдарованість проявляється в особливих здібностях до вивчення всіх дисциплін без винятку; що це здатність до навчання заради навчання (В.М. Рафікова, О.Ю. Буров, Л.А. Данилевич). Інші вважають, що академічно обдарована особистість має підвищені здібності до засвоєння знань в одній чи декількох близьких сферах діяльності (В.М.Онацький, О.М. Фіногенова).

Загалом діти з високими розумовими можливостями відрізняються деякими загальними психофізіологічними особливостями, які мають враховуватися вчителями та вихователями. До них відносять: гостроту мислення (здатність швидко схоплювати зміст основних принципів, понять, положень); виняткову пам'ять; спостережливість (здатність помічати деталі явища, міркувати і намагатися їх пояснити); виражену і різнобічну допитливість; довготривалі заняття однією справою (потреба зосереджуватися на тих аспектах проблеми, які особливо зацікавили, прагнення розібратися в них); легкість у навчанні, вміння добре викладати свої думки; демонстрацію здібностей до практичного здобуття знань; виняткові здібності до розв'язання задач; стурбованість, тривожність у зв'язку зі своєю несхожістю з однолітками.

Таким чином, учителю необхідно розуміти та враховувати ці особливості обдарованої дитини, що вимагає широти змісту матеріалу для узагальнень. Ці потреби рідко задовольняються в умовах традиційного навчання. Дитині необхідно надати можливості реалізуватися в спеціальних навчальних програмах через самостійну роботу, завдання відкритого типу, розвиток необхідних пізнавальних умінь.

Література:

1. Актуальні проблеми психології : Т. 6. Обдарована особистість: пошук, розвиток, допомога: [зб. наук. праць / за заг. ред. С. Д. Максименка]. Київ: BONA MENTE, 2002. Вип. 3 (1 частина). 226 с.
2. Кульчицкая О. И. Одарённость как психологическая проблема. *Практична психологія та соціальна робота*. 2001. № 7. С. 28–30.
3. Липова Л. Діагностика дитячої обдарованості та психолого-педагогічні особливості обдарованих дітей. *Рідна школа*. 2013. № 5. С. 9–12.
4. Ясінський В. Деякі аспекти роботи з обдарованими дітьми. *Рідна школа*. 2012. № 3 (866). С. 39.

Герей Вікторія

студентка 3 курсу Коломийського
навчально-наукового інституту
ДВНЗ «Прикарпатський національний
університет імені Василя Стефаника»

Науковий керівник: к. пс. н., доц. Петрів О.П.

СІМЕЙНІ ВІДНОСИНИ ЯК ПОКАЗНИК ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ ДИТИНИ

За останнє десятиліття в Україні намітилася низка тривожних тенденцій, які свідчать про кризові явища в житті української сім'ї, що зачіпають як подружні, так і дитячо-батьківські відносини. Зміна демографічної ситуації – падіння народжуваності і, як наслідок, збільшення питомої ваги однодітних сімей – призводить до труднощів особистісного розвитку й недостатньої компетентності дітей, які виховуються в таких сім'ях.

Вивченням питань впливу сімейного виховання на формування самооцінки дитини молодшого шкільного віку займалися багато вітчизняних

і зарубіжних учених. Так, Т. Мішина, А. Добрович виділили неблагополучні форми батьківсько-дитячих відносин; А. Захаров описав типи неправильного виховання (гіперсоціалізуючий, відкидаючий, егоцентричний); Г. Крайг запропонував класифікацію стилів батьківського виховання, виділених на 4 підставі співвідношення параметрів батьківського контролю і теплоти; Д. Спіро розглядав вплив сім'ї на формування у дитини позитивного само сприймання як фундаменту розвитку особистості; В. Давидов, В. Бороздіна розглядали особливості формування самооцінки молодшого школяра [1].

На думку Л.Д. Столяренко, С.І. Самигіна, «сім'я – це соціально-педагогічна група людей, призначена для оптимального задоволення потреб у самозбереженні (продовженні роду) і самоствердженні (самоповазі) кожного її члена».

Традиційно головним інститутом виховання особистості дитини є родина. Те, що дитина здобуває в сім'ї, вона зберігає протягом усього наступного життя. У ній закладаються основи особистості дитини, і до вступу в школу вона уже більш ніж наполовину сформувалася як особистість.

На думку дослідників, що займаються проблемами сім'ї (І.М. Балинський, А.І. Захаров, І.А. Сихорський та інші), сім'я може виступати в якості позитивного чи негативного фактора у вихованні дитини. Позитивний вплив на особистість дитини полягає в тому, що ніхто, крім найближчих для неї в сім'ї людей, не ставиться до дитини краще, не любить її так і не піклується стільки про неї. І разом з тим, ніякий інший соціальний інститут не може потенційно нанести стільки шкоди у вихованні дітей, скільки може зробити сім'я.

Відомо, що сім'я як мала соціальна група є найкращим виховним середовищем. Однак деякі фактори, пов'язані зі складом родини, станом її внутрішніх взаємин або виховно-невірними позиціями батьків, можуть викликати зниження виховної здатності родини. Ці фактори можуть приводити до порушень у поведінці дітей і навіть до негативних явищ у формуванні їх особистості.

Одним з факторів, що порушують виконання виховних функцій родини, можуть бути зміни в її складі. Родина є такою малою групою, яка постійно розвивається й видозмінюється.

У виконанні виховної функції стосовно дітей головну роль відіграє подружня пара - батько й мати. У зв'язку із цим говорять про повну родину й неповну, коли відсутній один з батьків. Стабільність сімейного середовища є важливим чинником для емоційної рівноваги й психічного здоров'я дитини. Розпад родини, викликаний розлученням або роздільним проживанням батьків, завжди приносить глибоке потрясіння й залишає в дитині міцну образу, яку можна лише зм'якшити.

Розлука з одним із батьків може привести до появи в дитини почуття страху, депресії й ряду інших симптомів неврозу.

Атмосфера напруженості й конфліктних сімейних ситуацій діє на дитину різко негативно. Будинок перестає бути для неї опорою, вона втрачає почуття безпеки, зникає те джерело, яким була для неї родина, коли в ній панував емоційний зв'язок батьків, коли вони світ їх цінностей були прикладом для наслідування. Порушення такої стабільності сімейної системи може привести дитину, особливо в молодшому шкільному й підлітковому віці, до пошуків опори поза будинком. У такому стані діти легше піддаються зовнішнім впливам, тому що прагнуть до розрядки внутрішнього напруження.

Треба пам'ятати, що чим триваліші за часом розбіжності в родині, тим сильніше їх негативний вплив на дитину [2].

Осіпова А.А. у своїй праці «Загальна психокорекція» виділяє основні функції та завдання сім'ї :

1. Виховна функція сім'ї полягає в тому, щоб задовольняти індивідуальні потреби в батьківстві у контактах з дітьми і їхнім вихованням.

2. Господарсько-побутова функція сім'ї складається в задоволенні матеріальних потреб сім'ї й у сприянні збереження їхнього здоров'я.

3. Емоційна функція сім'ї полягає в тім, щоб задовольняти потреби її членів у симпатії, повазі, визнанні, емоційній підтримці, психологічному

захисті.

4. Функція духовного (культурного) спілкування несе в собі задоволення потреб у спільному проведенні дозвілля, взаємному духовному збагаченні.

5. Функція первинного соціального контролю забезпечує виконання членами родини соціальних норм.

6. Сексуально-еротична функція полягає в задоволенні сексуально-еротичних потреб родини.

Функції сім'ї згодом перетерплюють визначені зміни: одні втрачаються, інші з'являються відповідно до нових соціальних умов, треті-змінюють своє положення в загальній структурі. Функції сім'ї можуть бути порушені. У цьому випадку її життєдіяльність порушується, утрудняється виконання функцій. Сприяти порушенням може широке коло факторів: особливості особистостей її членів і взаємин між ними, визначені умови життя сім'ї.

Завдання сім'ї полягають у тому, щоб:

створити максимальні умови для росту і розвитку дитини;

- забезпечити соціально-економічний і психологічний захист дитини;
- передати досвід створення і збереження сім'ї, виховання в ній дітей і відносини до старшого;

- навчити дітей корисним прикладним навичкам і умінням, спрямованим на самообслуговування і допомогу близьким;

- виховати почуття власного достоїнства, цінності власного «я».

Сімейне виховання повинне ґрунтуватися на визначених принципах і мати визначений зміст, що спрямовано на розвиток усіх сторін особистості дитини:

- гуманність і милосердя до зростаючої людини;
- залучення дітей у життєдіяльність сім'ї як її рівноправних учасників;
- відкритість і довірчість відносин з дітьми;
- оптимістичність взаємин у сім'ї;
- послідовність у своїх вимогах (не вимагати неможливого);
- надання посильної допомоги своїй дитині, готовність відповідати на

питання [2].

Розглядаючи основні типи сімейних відносин, необхідно мати на увазі вплив кожного з них на формування поведінки й певних рис особистості дитини.

У кожній родині об'єктивно складається певна, далеко не завжди усвідомлена, система виховання. Тут мається на увазі й розуміння цілей виховання, і формулювання його завдань, і більш-менш цілеспрямоване застосування методів і прийомів виховання, урахування того, що можна й чого не можна допустити відносно дитини. Психологами виділено 4 тактики виховання в родині, та відповідні їм 4 типи сімейних взаємовідносин, що є й передумовою й результатом їх виникнення: диктат, опіка, «невтручання» і співробітництво.

Диктат у родині проявляється в систематичному придушенні (переважно дорослими) ініціативи й почуття власної гідності іншого.

Батьки, зрозуміло, можуть і повинні висувати вимоги до своєї дитини, виходячи із цілей виховання, норм моралі, конкретних ситуацій, у яких необхідно приймати педагогічно й морально оправдані рішення. Однак ті з них, які віддають перевагу всім видам впливу наказ і насильство, зустрічаються з опором дитини, яка відповідає на натиск, примус, погрози своїми контрзаходами: лицемірством, обманом, спалахами брутальності, а іноді відвертою ненавистю. Але навіть якщо опір виявляється зломленим, разом з ним виявляються зломленими й багато цінних якостей особистості: самостійність, почуття власної гідності, ініціативність, віра в себе й у свої можливості. Безоглядна авторитарність батьків, ігнорування інтересів і думок дитини, систематичне позбавлення її права голосу при вирішенні питань, до нього стосовних, – усе це гарантія серйозних невдач формування його особистості.

Гіперопіка в родині – це система відносин, при яких батьки, забезпечуючи своєю працею, задоволення всіх потреб дитини, обгороджують її від яких-небудь турбот, зусиль і труднощів, ухвалюючи їх на себе. Питання про активне формування особистості відходить на другий план. Батьки, по

суті, блокують процес серйозної підготовки їх дітей до зіткнення з реальністю за порогом рідного будинку. Саме ці діти виявляються найбільш непристосованими до життя в колективі.

На визнанні можливості й навіть доцільності незалежного існування дорослих від дітей, будуватися тактика «невтручання». При цьому передбачається, що можуть співіснувати два світи: дорослі й діти, і ні тим, ні іншим не слід переходити намічену в такий спосіб лінію. Найчастіше в основі цього типу взаємин лежить пасивність батьків як вихователів.

Співробітництво як тип взаємовідносин у сім'ї припускає опосередкованість міжособистісних відносин у родині загальними цілями й завданнями спільної діяльності, її організацією й високими моральними.

Можна виділити чотири стилі сімейного виховання: демократичний, авторитарний, потуральний, ліберальний.

Демократичний стиль (тактика співробітництва) передбачає не лише батьківську підтримку й допомогу дітям в їх окремих справах, а й взаєморозуміння, взаємоповагу дітей і батьків, встановлення партнерських на паритетних основах взаємин, заснованих на співчутті, співпереживанні, відповідальності за наслідки власної активності. Це стиль «згоди».

При авторитарному виховному стилі (в основі – тактика диктату) батьками нав'язується своя думка дитині – стиль «придушення».

Ліберальний стиль (тактика невтручання). Система міжособистісних відносин у сім'ї будується на визнанні (доцільності) незалежного існування дорослих і дітей. Батьки як вихователі найчастіше ухиляються від активного позитивного втручання в життя дитини. Їх більше приваблює комфортне співіснування з дітьми, яке не потребує глибоких душевних переживань. За таких умов дитина стає емоційно байдужою до інших, яскраво проявляється егоцентризм, індивідуалізм, а сім'я для неї – лише необхідна формальність.

Потуральний виховний стиль (тактика опіки й безоглядної любові). Батьки власними зусиллями, працею намагаються задовольнити всі потреби дитини, відгороджуючи її від будь-яких турбот, складностей тощо. Відтак дитина, яка штучно позбавлена можливості проявляти себе в досягненні

певних результатів, відповідати за наслідки своїх дій тощо, зростає інфантильною, безпорадною, безініціативною, уникає відповідальності за певні дії, рішення. Домінантною характеристикою людини, що зростає в умовах потурального стилю, – егоцентризм. У ставленні до людей, які її оточують, діє установка: кожен, хто не ставить за мету задовольняти її потреби, – егоїст, людина небажана для подальшого спілкування, навіть ворожа.

У своїх дослідженнях А.Я. Варга та В.В. Столін виділили наступні критерії батьківських відносин:

1. «Прийняття - відкидання»

Прийняття: батькам дитина подобається такою, якою вона є. Вони поважають індивідуальність дитини, симпатизують їй.

Відкидання: батьки сприймають свою дитину поганою, непридатною, невдачливою, по більшій частині випробують до дитини злість, досаду, роздратування, образу. Вони не довіряють дитині, не поважають її.

2. «Кооперація» – батьки зацікавлені у справах і планах дитини, намагаються в усьому допомогти їй. Високо оцінюють її інтелектуальні і творчі здібності, випробують почуття гордості за неї.

3. «Симбіоз» – батьки постійно відчують тривогу за дитину, вона здається їм маленькою і беззахисною. Батьки не надають дитині самостійності.

4. «Авторитарна гіперсоціалізація» – батьки жадають від дитини беззастережної слухняності і дисципліни. Вони намагаються в усьому нав'язати їй свою волю, за прояв свавілля дитини суворо карають. Батьки пильно стежать за соціальним поведінням дитини і вимагають соціального успіху.

5. «Маленький невдаха» – у батьківському відношенні має місце прагнення інфантилізувати дитину, приписати їй особисту і соціальну неспроможність. Дитина представляється непристосованим, неуспішним, відкритим для дурних впливів. Дорослий намагається відгородити дитину від труднощів життя і строго контролювати її дії [3, 47].

Молодший школяр бачить себе очами близьких дорослих, що виховують його. Якщо оцінки й очікування в родині не відповідають віковим і індивідуальним особливостям дитини, його уявлення про себе стають викривленими.

М.І. Лисіна простежила розвиток самосвідомості й особистості молодших школярів залежно від особливостей сімейного виховання. Діти з точним уявленням про себе виховуються в родинях, де батьки приділяють їм досить багато часу; позитивно оцінюють їхні фізичні й розумові дані, але не вважають рівень їх розвитку вище, чим у більшості однолітків, прогнозують гарну успішність у школі. Цих дітей часто позитивно заохочують, а карають, в основному, відмовою від спілкування.

Діти із заниженим уявленням про себе ростуть в родинях, у яких з ними не займаються, але вимагають слухняності; низько оцінюють їхні здатності, часто дорікають, карають, іноді – при сторонніх, що є дуже хворобливим для дитини. Батьки не очікують від них успіхів у школі й значних досягнень у подальшій житті. Вони не впевнені в силах свого чада. Діти почувають це й ухвалюють як належне, це стає установкою їх подальшого життя. Що є перешкодою в спілкуванні з оточуючими людьми (батьками, учителями й однолітками) та в постановці й досягненні яких-небудь цілей.

Від умов виховання в родині залежить адекватна й неадекватна поведінка дитини. Діти, у яких занижена самооцінка, незадоволені собою. Це відбувається в родині, де батьки постійно гудять дитину, або ставлять перед нею завищені завдання. Дитина почуває, що вона не відповідає вимогам батьків.

Неадекватність також може проявлятися із завищеною самооцінкою. Це відбувається в родині, де дитину часто хвалять, і за дріб'язки й досягнення дарують подарунки (вона звикає до матеріальної винагороди). Дитину карають дуже рідко, система вимоги дуже м'яка.

Адекватне уявлення – тут потрібна гнучка система покарання й похвали. Рідко даруються подарунки за вчинки. Не використовуються крайні

тверді покарання. У сім'ях, де ростуть діти з високою, але не із завищеною самооцінкою, увага до особистості дитини (його інтересам, смакам, відносинам із друзями) сполучаються з достатньою вимогливістю. Тут не прибігають до принизливих покарань і охоче хвалять, коли дитина цього заслуговує. Діти із зниженою самооцінкою користуються вдома великою волею, але ця воля, по суті, – безконтрольність, наслідок байдужості батьків до дітей і один до одного.

Шкільна успішність є важливим критерієм оцінки дитини як особистості з боку дорослих і однолітків. Відношення до себе як до учня значною мірою визначається сімейними цінностями. У дитини на перший план виходять ті якості, які найбільше турбують його батьків – підтримка престижу (вдома задаються питання: «А хто ще одержав п'ятірку?»), слухняність («Тебе сьогодні не сварили?») і т.д.

У самосвідомості маленького школяра зміщуються акценти, коли батьків хвилюють не навчальні, а побутові моменти в його шкільному житті («У класі з вікон не дме?», «Що вам давали на сніданок?»), або взагалі мало що хвилює – шкільне життя не обговорюється або обговорюється формально. Досить байдужі питання батьків, наприклад, «Що було сьогодні в школі?», рано або пізно приведе до відповідної відповіді: «Нічого особливого», «Все нормально».

Батьки задають і вихідний рівень домагань дитини – те, на що вона претендує в навчальній діяльності й міжособистісних відносинах. Діти з високим рівнем домагань, завищеною самооцінкою й престижною мотивацією розраховують тільки на успіх. Їхні представлення про майбутнє настільки ж високі й оптимістичні. Але, коли такі діти зустрічаються з перешкодами й труднощами на своєму шляху, реакція їх може бути непередбачена – від депресії до нервового зриву. Такі діти часто переоцінюють свої можливості й намагаються досягти недосяжного.

Діти з низьким рівнем домагань і низькою самооцінкою не претендують на багато чого ні в майбутньому, ні в сьогоденні. Вони не ставлять перед собою високих цілей і постійно сумніваються у своїх

можливостях, швидко змиряються з тим рівнем успішності, який складається на початку навчання. Вони не впевнені в собі – це заважає їхній соціалізації й досягненню поставлених цілей. Такі діти часто замикаються в собі, у них з'являється безліч комплексів, від яких їм дуже складно позбутися, а самотійно, практично неможливо.

Крайні, самі несприятливі для розвитку дитини випадки – твердий, тотальний контроль при авторитарнім вихованні й майже повна відсутність контролю, коли дитина виявляється наданим самому собі, бездоглядним.

Аналіз літератури показує, що, незважаючи на розмаїтість понять, що описують батьківські відносини, практично у всіх підходах можна помітити, що батьківське відношення по своїй природі суперечливо. Є.О.Смирнова та М.В.Бикова виділяють два протилежних моменти в батьківських відносинах: безумовний (містить такі компоненти, як прийняття, любов, співпереживання і т.д.) та умовний (об'єктивна оцінка, контроль, спрямованість на виховання визначених якостей).

Таким чином, взаємини в сім'ї можуть носити різносторонній характер. На дитячо-батьківських відносинах позначається тип сім'ї, позиція, що займають дорослі, стилі відносин та роль, що вони відводять дитині в сім'ї. Під впливом типу батьківських відносин формується її особистість [2].

Отже, метою сімейного виховання є формування таких якостей особистості, що допоможуть гідно перебороти труднощі і перешкоди, що зустрічаються на життєвому шляху. Розвиток інтелекту і творчих здібностей, первинного досвіду трудової діяльності, моральне і естетичне формування, емоційна культура і фізичне здоров'я дітей, їхнє щастя – усе це залежить від сім'ї, від батьків, і все це складає завдання сімейного виховання.

Література:

1. Особливості стилів сімейного виховання.
URL: http://dspace.tneu.edu.ua/jspui/bitstream/316497/31110/1/Проскуренко%20Т._54%25.pdf.
2. Сімейні відносини як показник формування особистості дитини. URL: <https://studfile.net/preview/7304045/page:2//>
3. Бодалев А.А., Столин В.В. Общая психодиагностика. Спб: Изд- во «Речь», 2000. 440с.

Гузь Наталія
*студентка 3 курсу Коломийського
навчально-наукового інституту
ДВНЗ «Прикарпатський національний
університет імені Василя Стефаника»
Науковий керівник – к.філол.н., доц. Ковальчук М.П.*

**НАЗВИ НА ПОЗНАЧЕННЯ ОДЯГУ В БОЙКІВСЬКОМУ
ТА НАДДНІСТРЯНСЬКОМУ ДІАЛЕКТАХ
(на матеріалі говірки с. Цуцилів Івано-Франківської області)»**

На сучасному етапі постає необхідність зіставного аналізу діалектної лексики, належної до різних говорів української мови. При цьому, важливо дослідити функціонування діалектної лексики, що належить до певних лексико-семантичних груп. Об'єктом дослідження є діалектизми бойківського та наддністрянського говорів, що вживаються у говірці с. Цуцилів Надвірнянського району Івано-Франківської області. Мета розвідки – зробити функціональний аналіз бойківської та наддністрянської говірок та ідентифікувати домінантну діалектичну лексику у кількісному співвідношенні діалектизмів на основі говірки с. Цуцилів.

Говіркові ареали не існують ізольовано, а взаємодіють один з одним. Особливо помітним такий взаємовплив є на межі контактування різних говірок, зокрема в с. Цуцилів, Надвірнянського району, де бойківська та наддністрянська говірки накладаються одна на одну.

Діалектному суміжжю присвячено багато наукових праць, зокрема Н. Шеремета – південноволинсько-подільське діалектне порубіжжя [15], В. Михайленко – середньонадніпрянсько-поліське суміжжя [8], Т. Тищенко – подільсько-середньонадніпрянське [10], Т. Щербина – середньонадніпрянсько-степове [17], О. Костів – надніпрянсько-подільське [6], О. Жвава – подільсько-буковинсько-наддністрянське [5], М. Бігусяк – покутсько-наддністрянське та гуцульсько-покутське [2; 3], В. Шелемех – надсянсько-наддністрянське [13; 14] та інші.

Процес вивчення діалектного суміжжя останнім часом значно поживавися. У результаті наукових пошуків діалектологи дійшли висновку, що «діалектна межа не є лінією, а перехідною смугою, ширина якої може

доходити до кількох десятків кілометрів, а діалект – це монолітне ядро, оточене вібруючими перехідними зонами» [7; с. 180].

Дослідники вважають, що одним із найяскравіших прикладів говіркового суміжжя є бойківсько-наддністрянське. У своїй праці З. Бичко зазначив, що «протягом кількох століть ареал сучасного опільського діалекту входив до території Руського воєводства. Це, либонь, і зумовило пересування його ареалів на територію бойківського діалекту» [1; с. 167].

Межі наддністрянського говору значно розширились у ХІХ столітті внаслідок того, що «він стає основою західноукраїнського варіанта літературної мови, якою друкували свої твори відомі творці української літератури Західної України, зокрема Я. Головацький, І. Вагилевич, М. Шашкевич та І. Франко» [12].

Бойківський говір – один з архаїчних говорів карпатської групи південно-західного наріччя; охоплює говірки північних схилів Карпат (Бойківщина), південних районів Львівської і північно-західних районів Закарпатської областей. Межує на півночі з наддністрянським говором, на сході – з гуцульським, на півдні – із закарпатським, на сході – з лемківським. У лексиці бойківського говору збереглося багато архаїзмів, особливо у назвах предметів повсякденного вжитку, зокрема одягу та взуття (запинка – фартух, барапка – хустка та ін). Деякі особливості бойківської говірки відбито у мові ранніх творів І. Франка 1875-1878 років: «Петрії і Довбушуки», «Вугляр», «Два приятелі», «Борислав» тощо [11].

Наддністрянський говір – один з архаїчних говорів галицько-буковинської групи південно-західного наріччя. Поширений у верхів'ї р. Дністер (Львівської, Івано-Франківської і Тернопільської областей). Окремі наддністрянські говірки функціонують на території сучасної Польщі. Значною мірою накладаються на територію Східної Галичини. Межує на сході з подільським говором, на півдні – з покутсько-буковинським, гуцульським, бойківським, на заході – з надсянським, на півночі – з волинським. Наддністрянський говір ліг в основу південно-західного

(галицького) варіанта української літературної мови, його риси широко відбиті у мові художньої літератури, фольклору.

Останнім часом літературна мова поступово витісняє діалектну лексику. Цей процес відобразився й на мовленні жителів с. Цуцилів Надвірнянського району. Щоб запобігти повному зникненню мовного колориту, дуже важливо проводити діалектологічні дослідження.

Спостереження показують, що в діалектному мовленні села Цуцилів функціонують діалектні лексеми на позначення назв одягу, які умовно поділяємо на три групи: 1) власне бойківські діалектизми; 2) власне наддністрянські діалектизми; 3) діалектизми, притаманні і бойківському, і наддністрянському діалектам.

З-поміж бойківських діалектизмів, виявлених у говірці села Цуцилів, слід відзначити такі:

Барапка – велика груба хустка.

Блюза – чоловіча куртка.

Бунда – чоловічий кожух без рукавів.

Бурмус – верхній чоловічий одяг.

Бухи – манжети сорочки.

Бушлак – куртка у вигляді бушлата. верхній одяг «фуфайка» (куфайка).

Ватівка – верхній одяг, фуфайка.

Вельон – фата.

Віниць – вінок.

Вуланка – чоловіча куртка.

Вуставка – уставка в рукавах чоловічої сорочки.

Гаті – штани з грубого полотна на літо.

Гозичник – задня частина штанів.

Димка – спідниця.

Довгулі – довга сорочка для дівчаток.

Дранте – старий одяг.

Жупанок – жіноча шуба підбита хутром.

Завійка – хустина з домашнього полотна.

Запаска – фартух.

Кабат– сукняний або полотняний піджак чи жакет.

Камізелька – жіночий жилет.

Каптан – одяг з тонкого полотна.

Кацабайка– утеплена безрукавка.

Кашькет – кашкет.

Кіптар – жіночий кожушок без рукавів.

Ковнір – комір.

Кожух – зимовий одяг підбитий хутром.

Коруна – вінець молодої під час весілля.

Крайка – вовняний пояс, елемент національного костюма.

Льоля – дитяча сорочка.

Подолок – підгорнута догори нижня частина спідниці, у якій носять неважкі речі.

Поясок – ремінь, пояс.

Припинда – фартух.

Райтки– штани-галіфе.

Сірак – верхній чоловічий одяг з овечого сукна.

Сукенка – сукня.

Сукман – верхній чоловічий одяг.

Уставок (вуставок) – вишиваний верх рукава жіночої сорочки.

Ущінка(вушченка) – дірка для гудзика.

Фальбанки – складки, рюш.

Фарбаня – спідниця з домашнього полотна, фарбована в один колір.

Фацелик – модний одяг.

Фрачок – куртка без зборок з чорної вовни з рукавами.

Фустка – хустка.

Футро – хутро.

Цундрі – лахміття.

Чемерка – куртка широка знизу, з вилогами спередута двома рядами гудзиків.

Шепка – шапка.

Шалінова(фустка, сукенка)– одяг з тоненької гарної тканини.

Шлийкі– підтяжки.

Другу групу діалектних лексем на позначення одягу становлять власне наддніпрянські діалектизми, серед яких в аналізованій говірці виявлено такі:

Анцуг – чоловічий костюм.

Байбарок – жіночий жилет.

Барханка – спідниця з байки.

Бурмус – верхній чоловічий одяг.

Ватівка – верхній одяг, фуфайка.

Ватованці – штани на ваті.

Вишиванка – вишита сорочка.

Вітрівка – спортивна сорочка.

Вовиванка – велика жіноча хустка.

Вуставка – уставка в рукавах чоловічої сорочки.

Горсик – жіночий жакет без рукавів.

Завійка – хустина з домашнього полотна.

Запаска – фартух.

Запліток – стрічка, яку вплітають у косу.

Кабат – сукняний або полотняний піджак чи жакет.

Камізелька – жіночий жилет.

Каптур – чепець, шапка, капюшон.

Каракуля – каракулева шуба.

Кахтан – коротке пальто зі складками ззаду.

Кацабайка – утеплена безрукавка.

Кіптар – жіночий кожушок без рукавів.

Клапайка – зимова шапка-вушанка.

Клебаня – капелюх.

Ковтас – китиця на кінці зав’язки.

Лаші – одяг.

Майжет – манжет.

Оберок – пальто із блискучим коміром.

Обшивка – комірець-стійка в сорочці.

Плахтина – верхній полотняний одяг, плащ.

Порткі – штани.

Припинда – фартух.

Райтки – штани-галіфе.

Сірак – верхній чоловічий одяг з овечого сукна.

Спідничина – куца спідничка.

Убранє – одяг.

Фальбанки – складки, рюш.

Цундрі – лахміття.

Шепка – шапка.

Шальок – шарф.

Шлюфка – петля для пояса у штанах, спідницях.

Шматя – одяг.

Діалектизми, що функціонують і в бойківському, і в наддністрянському діалектах, у говірці села Цуцилів представлені найменшою мірою. До них відносимо такі:

Бунда – кожух без рукавів.

Бурмус – верхній чоловічий одяг.

Ватівка – верхній одяг «фуфайка» (куфайка).

Вуставка – уставка в рукавах чоловічої сорочки.

Завійка – хустина з домашнього полотна.

Запаска – фартух.

Кабат – сукняний або полотняний піджак чи жакет.

Камізелька – жіночий жилет.

Кацабайка – утеплена безрукавка.

Кіптар – жіночий кожушок без рукавів.

Припинда – фартух.

Райтки – штани-галіфе.

Сірак – верхній чоловічий одяг з овечого сукна.

Фальбанки – складки, рюш.

Цундрі – лахміття.

Шепка – шапка.

У ході проведеного зіставного аналізу назв на позначення одягу в діалектному мовленні села Цуцилів встановлено, що в цьому аспекті місцева говірка належить до перехідних, з незначним кількісним домінуванням бойківської діалектної лексики у такому кількісному співвідношенні: власне бойківські діалектизми – 47%; власне наддністрянські діалектизми – 38%; діалектизми, притаманні і бойківському, і наддніпрянському говорам, – 15%.

Література:

1. Бичко З.М. Історія вивчення лексики опільського говору. *Українська філологія: досягнення, перспективи*. Львів, 1994. С.23-29.
2. Бігусяк В.М. Гуцульсько-покутське суміжжя у світлі лексичних ізоглос. *Науковий часопис НПУ ім. М.П. Драгоманова*, 2008. С. 31-37.
3. Бігусяк В.М. Покутсько-наддністрянське діалектне порубіжжя в контексті передкарпатських ареалів. *Діалекти в синхронії та діахронії: загальнослов'янський контекст*. К.: Інститут української мови НАН України, 2014. С. 36-42.
4. Українська мова: Енциклопедія [Електронний ресурс]. – К. : Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 2000. – 752 с.
5. Костів О.М. Зона вібрацій на наддністрянсько-подільському діалектному суміжжі. *Вісник Львівського університету*. Серія філол. Львів, 2004. Вип. 34. Ч.2. С.68-75.
6. Мартинова Г.І. Порубіжжя як об'єкт картографування. «Діалектологічні студії 1. Мова в часі і просторі». Збірник на пошану Дмитра Гринчишина. Львів, 2003. С.57-64.
7. Михайленко В.М. Динаміка середньонаддніпрянсько-поліського діалектного суміжжя в світлі ізофон: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: 10.02.01. К, 2002. 24 с.
8. Онишкевич М.Й. «Словник бойківських говірок». Ч 1-2. Київ. Наукова думка, 1984.
9. Тищенко Т.М. Подільсько-середньонаддніпрянське суміжжя у світлі ізоглос: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: 10.02.01. К., 2003. 19 с.
10. Чаган О. «Бойківсько-наддністрянське діалектне суміжжя як об'єкт діалектологічних студій. *Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства*. 2016. Вип. 21. С. 167-170.
11. Шелемех В.П. Лексико-семантична група назв посуду для приготування їжі в говірках надсянсько-наддністрянського суміжжя. «Лінгвістика»: 36 наук. пр. Вип. 1(19), Луганськ: ДЗ «ЛНУ ім. Т. Шевченка», 2010. С.174-179.
12. Шелемех В.П. Назви хліба та його частин у говірках надсянсько-наддністрянського суміжжя (в контексті південно-західного та північного

наріч). Історико-філологічний збірник з регіональних проблем. Житомир, 2010. № 22 (2). С.276-272.

13. Шеремета Н.П. Південноволинсько-подільське діалектне порубіжжя (за матеріалами тваринницької лексики) автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: 10.02.01. К., 2000. 19 с.

14. Шило Г. «Наддністрянський регіональний словник». Львів, 2008. 288 с.

Заграновська (Мотиль) Ольга
студентка 3 курсу Коломийського
навчально-наукового інституту
ДВНЗ «Прикарпатський національний
університет імені Василя Стефаника»

Науковий керівник: к. пс. н. доц. Петрів О.П.
--

РОЛЬ СІМ'Ї У ФОРМУВАННІ ЦІНІСНОГО СТАВЛЕННЯ ДІТЕЙ ДО СТАРШИХ ЛЮДЕЙ

Родинне виховання – це феноменальне явище сімейного і суспільного життя, яке постало в процесі трудової діяльності людей у зв'язку з необхідністю для молодого покоління оволодівати виробничо-трудовим досвідом старших поколінь. Відтак мати і батько виступали першими педагогами для дитини. Процес *родинного виховання* – це сукупність послідовних дій батьків, спрямованих на досягнення правильного виховання своїх дітей. Вони наділені всім, що властиве для педагогічного процесу і становить цілеспрямовану, свідомо організовану, розвивальну взаємодію вихователів і вихованців, упродовж якої розв'язуються суспільно-необхідні завдання освіти дітей і молоді.

Ідеалом родинного виховання виступала здорова та щаслива людина з багатогранними знаннями і високими духовно-моральними якостями, працьовитістю.

Традиційна *батьківська педагогіка* – це не що інше, як педагогіка життя. Процес виховання в трудовій сім'ї мало чим різниться від реальної життєвої діяльності самої родини та громадян. У цьому полягає основна дійова сила й достоїнство родинної педагогіки.

Принципи родинного виховання впливають із закономірностей функціонування батьківської педагогіки і розглядають як положення, що визначають вимоги до змісту, організації і методів забезпечення виховного процесу в сім'ї. Основне *завдання* родинного виховання полягає в тому, щоб сформувати людину здатною до досягнення її призначення.

У сім'ї формується характер дитини, її особистісні риси, в т.ч. закладаються основи національної свідомості, і відбувається становлення особистості загалом. Ще В. О. Сухомлинський відзначав, що «... сім'я – це повноводна річка, водами якої живиться держава». У сім'ї шліфуються найтонші грані людини – громадянина, людини – трудівника, людини – культурної особистості. З сім'ї починається соціальне виховання. Саме в родинному вихованні в дошкільні роки у дитини закладаються основи моралі, правильної поведінки, активності, ініціативи, творчого ставлення до дійсності чи навпаки – пасивності, байдужості, нігілізму, індиферентності.

У сім'ї зміст, форми і методи виховання залежать від загальної культури батьків. Найпростіше сімейне виховання носить довільний характер, змінюється без чіткої системності, здійснюється фрагментарно і досить стихійно. Через це діти сильно різняться за загальним розвитком і ступенем вихованості. В одних сім'ях ростуть добрими, активними, привітними, довірливими, мають інтерес до гри, книги, мистецтва. В інших – батьки не належним чином дбають про загальний розвиток дитини, але приділяють значну увагу її дисциплінованості, слухняності. Ще в інших сім'ях зовсім не приділяють уваги розвитку і вихованню дитини.

Отже, важливість сімейного виховання ще не забезпечує його педагогічної ефективності. Воно досить часто характеризується стихійністю, а в зв'язку з цим буває, інколи одностороннім, не завжди послідовним та систематичним.

Пріоритет родинного виховання, порівняно з іншими виховними ланками, незаперечний. Його сутність полягає в тому, що сім'я першою бере під свою опіку дитину з часу її народження у віці найінтенсивнішого

формування її характеру і не применшує своєї уваги тоді, коли вона дорослішає. Родина належить до перших і найвпливовіших вихователів особистості. З цього приводу В.О. Сухомлинський писав: «Виховує, звичайно, сім'я в цілому – її загальний дух, культура людських стосунків... Без батьківської мудрості нема виховної сили сім'ї. Батьківська мудрість стає духовним надбанням дітей».

Центральною функцією сім'ї завжди було виховання дітей. Адже вона є першим найвпливовішим інститутом формування особистісного фундаменту в період дошкільного дитинства. Майже весь досвід життя в суспільстві дошкільник здобуває у родинному колі, через наслідування, яке за визначенням видатного психолога Д.Ельконіна, є способом орієнтування дитини в різних аспектах навколишньої дійсності, що важливо для розвитку особистості.

У дошкільному віці сила наслідування підкріплюється загостреним бажанням дитини чинити так, як мама, тато (сестричка, братик, бабуся, дідусь тощо). Спочатку малюк наслідує зовнішні дії та словесні реакції дорослих, вчиться правильно діяти у світі предметів, згодом він переймає способи і смисли поведінки дорослих їхні особистісні якості. Як результат – уява дитини створює «внутрішню модель зовнішнього світу» (А.Бандура), що й слугує підґрунтям моделі реальної поведінки.

А.Макаренко, звертаючись до батьків, наголошував: «Ваша власна поведінка – найголовніша річ. Не думайте, що ви виховуєте дитину лише тоді, коли з нею розмовляєте, повчаєте або караєте. Ви виховуєте її у кожному моменті вашого життя».

Проте, сучасна українська сім'я зациклена на економічній площині життя. Дух комерціалізації витісняє з нашого життя усталені цінності. Людина живе суєтно, поспіхом, вона переобтяжена буденними справами, здебільше емоційно напружена. Отже, сучасній дитині випало бути свідками різного роду криз, боротьби батьків за виживання родини, занепаду моральних цінностей, насадження культу речей, фізичної сили, тілесних утіх, розваг, грошей, зброї тощо. Вони зростають з установкою на красиве життя,

яке дається легко, без особливих зусиль, дитина часто не рахується з іншими, буває нещирою, ображає слабших, виявляє нечесність, егоїзм, безвідповідальність, характеризуються низькою віддачею, задовольняються низькою або посередньою якістю зробленого. Тобто сучасна сім'я у період трансформації суспільства, природно, зазнала змін, що позначилося й на розумінні, й на ставленні до її виховної функції. Дійовими компонентами, як відомо, тут є і система цінностей сім'ї та соціальних настанов, стиль взаємин між членами родинного колективу та іншими людьми, сімейні традиції, рівень психолого-педагогічної культури батьків.

Основне завдання сучасної сім'ї як першого соціального інституту для дитини – створити сприятливі умови для її особистісного становлення, навчити дитину жити у злагоді з довкіллям і згоді з собою, вправляти в умінні розгортати конструктивну, створювальну, гуманістично спрямовану життєдіяльність. Батькам належить перетворитися на «соціальних архітекторів» конструктивного, гуманістично спрямованого життя дитини, допомогти їй знайти своє відповідне місце у сучасному складному світі. Варто для початку усвідомити особливості впливу сім'ї на дитину, які можуть бути як сприятливими, так і несприятливими.

Вплив сім'ї на дитину

№з/п	сприятливі	несприятливі
1	Інтимне, особистісне спілкування становить для дітей і батьків надзвичайну цінність, виступає важливим життєвим контекстом	Переважаання особистісного спілкування над діловим може уповільнити розвиток вміння налагоджувати взаємодію, спільну з іншими діяльність, гальмувати появу конструктивних навичок

2	Взаємини дитини з батьками та іншими членами родини емоційні, базуються на почуттях любові, прихильності, довіри, захищеності	Сильна прив'язаність дитини до рідних гальмує розвиток соціальної компетентності, ускладнює процес її входження в дитяче співавторство
3	Основні функції батьків – турбота про фізичне, психічне та моральне здоров'я дитини, її захист від негативних впливів довкілля	Надмірна опіка дитини призводить до формування залежної поведінки, звички до виконання вказівок та розпоряджень інших, уповільнюють розвиток самостійності дитини
4	На дитину впливають люди різного віку та статевої належності, носії різних соціальних функцій, що урізноманітнює та розширює її життєві враження та уявлення, сприяє гнучкості її поведінки	Нечіткість, непослідовність, суперечливість вимог, стандартів та оцінок дорослих дезорієнтує дитину, уповільнює процес унормованості її особистості, утруднює становлення самостійності
5	Члени родини впливають на дитину в різних життєвих ситуаціях та умовах, що розширює діапазон виховних можливостей	Хронічно зайняті і втомлені батьки віддають перевагу дистанційним, поверхневим, короткотривалим контактам із дитиною, які формалізують і схематизують її життєві враження

6	Гнучка унормованість життя сім'ї надає дитині право на вільний час, вибір змісту та тривалості ігор і занять, сприяє задоволенню її основних інтересів	Відсутність змістовних і часових рамок діяльності не виробляє у дитини вміння її контролювати, ускладнює процес входження дошкільника в <u>унормоване життя</u> дошкільного навчального закладу та школи
7	Дитина пов'язана з сім'єю міцними узами, батьки зберігають своє значення для неї впродовж всього її життя. Сила впливу матері та батька на дитину не має собі рівних	Сімейні традиції, цінності, звички можуть утруднювати процес прийняття дитиною відмінних від них установок, гальмувати розвиток толерантності як важливої якості особистості, спричиняти опір новому

Сімейна педагогіка стоїть зараз перед дилемою: або вона й надалі розвиватиметься у традиційному руслі (вважатиме дитину об'єктом своїх впливів сповідуватиме знаннєцентризм, абсолютизуватиме розумовий розвиток, орієнтуватиме дитину на змагальність тощо), або має оновити своє світобачення, переоцінити усталені стереотипи виховання і навчання дитини, збагатити практику новим духовним змістом. Це вкрай важливо з огляду на нові реалії.

Література:

1. Погляди на роль сім'ї у формуванні особистості.
URL: <http://shag.com.ua/poglyadi-na-role-simy-i-u-formuvanni-osobistosti-ditini-doshkil.html>.

Каюк Ірина
*студентка 3 курсу Коломийського
навчально-наукового інституту
ДВНЗ «Прикарпатський національний
університет імені Василя Стефаника»
Науковий керівник: к. п.н., доц. Поясик О.І.*

СТАТЕВЕ ВИХОВАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Статеве виховання стало предметом виняткової уваги сучасних батьків, оскільки тепер уже ніхто не вважає, що настільки природною і фундаментальною функцією, як статеве, можна управляти, тримаючи дітей у невідомості. Але статеве врівноваження людини лише почасти залежить від того, що їй відомо про сексуальні відносини чоловіка й жінки. В основі врівноваженості лежить як уявлення, знання про них, так і відношення до них.

Сумна статистика свідчить, що з кожним роком збільшується кількість дітей і підлітків з низьким рівнем здоров'я, швидкими темпами поширюються шкідливі звички. Прогресивно зростає кількість школярів, які почали раннє статеве життя, страждають на венеричні захворювання, ВІЛ-інфекцію. Вражаючим є те, що за даними фахівців, кількість ВІЛ-інфікованих уже досягає одного відсотка дорослого населення України. Тому проблема статевого виховання школярів стала однією із найбільш актуальних. Питаннями підготовки молоді до дорослого життя через систему діяльності вчителя щодо впливу на статеву свідомість займались вчені В.О. Васютинський, М.Й. Боришевський, через формування сексуальної поведінки – Т.В. Говорун, Т.С. Гурлева, через формування фізіологічних аспектів статевої просвіти – В.Е. Каган, Д.В. Колесов, А.Г. Хрипкова, І.Ф.Юнда. Крім того, зроблена спроба вивчення аспектів педагогічного керівництва процесом статевого виховання учнів – О.Л. Главацька [1].

Статеве виховання – це система медико-психологічних, громадянських і педагогічних заходів, спрямованих на виховання в дітей, підлітків і молоді правильного ставлення до питань статті.

Молодший шкільний вік – період від сформованої статевої ідентичності до початку статевого дозрівання, від 6-7 до 11 років. Індивідуальні границі цього періоду можуть коливатися, особливо якщо їх оцінювати по окремих сторонах розвитку. Протягом цього періоду відбувається перехід від адаптації до індивідуалізації. Хоча на цей вік приходяться критичні періоди багатьох сторін гормональної, фізіологічної і психологічної статевої диференціації, середові детермінанти розвитку. Середові детермінанти самі по собі мало незалежні: хлопчиків і дівчат однаковою мірою стосується і розширення кола і якість спілкування, і поява нових – шкільних – обов'язків, і підвищення інтелектуального й емоційного навантажень, і застосування критеріїв самооцінки і багато іншого [2, с. 12].

М. Х'юз відзначав, що на першому році навчання хлопчики частіше дівчат відчують труднощі в емоційній адаптації, координації рухів, мови, проявів наполегливості. На другому році навчання дівчатка перевершують хлопчиків у мовних завданнях, уступаючи їм у моторних навичках і розвитку просторової пам'яті. До кінця навчального року стомлюваність виявляється більше в хлопчиків і виражається в розгальмуванні, непосидючості. Звідси можна зробити висновок, що хлопчики більш складно переносять психологічні навантаження [4].

У низці досліджень показано, що хлопчики краще виконують завдання, які вони вважають «чоловічими», а дівчатка краще справляються з «жіночими», на їхню думку, завданнями. Хлопчики виявляють більше інтересів до завдання при матеріальному, а дівчатка – при емоційному заохоченні успіху. Звернувшись до дорослого життя, ми побачимо те ж саме: жінки, як правило, не без іронії відносяться до того значення, яке чоловікам додають різного роду знаки відмінності.

Психологи також відзначають, що у хлопчиків більший рівень домагань. Хлопчики краще виконують завдання поодиночі, а дівчатка – у змішаній за статтю групі. За даними досліджень з відділу гігієни дітей і підлітків, у школах звичайного типу у хлопчиків рівень невротизму вищий, ніж у дівчат, але до кінця IV класу ця різниця стирається.

Дівчатка акуратніші за хлопчиків, більше хлопчиків схильні відповідати вимогам дорослих і завойовувати їхній настрій, подобатися їм. Дівчатка ближчі до умовного портрета «гарного учня». Бути «поганим учнем» стає свого роду хлоп'ячим статусом. Те, що «середовище визначає розвиток дитини» через переживання середовища, позначається не тільки на особливостях процесів адаптації і компенсації у хлопчиків і дівчат, але й у більш широкому плані – на взаєминах статей. Дівчатка досить швидко засвоюють тон некритичної переваги над хлопчиками, що спотворює статеву соціалізацію.

Ігри і заняття хлопчиків – війна, спорт, космос, пригоди, «чоловічі» гуртки за інтересами. Хлопчики зачитуються героїчними творами, захоплюються пригодницькою, військовою, детективною тематикою і наслідують своїх героїв. Часто при цьому вони переймають зразки грубої «мужності»: пробують курити, учаться по-особливому спльовувати, ходити характерної чоловічою ходою, тримати руки в кишенях і т.д. (усі ці деталі дуже залежать від часу і моди). У них з'являється особлива потреба в близькості до батька, наявності загальних з ним справ. Якщо батька немає чи відносини з ним не ладяться, то виникає потреба в фігурі, яка замінить батька, якою може стати керівник гуртка, тренер у спортивній секції, учитель-чоловік.

Дівчатка у своєму колі обговорюють літературних і реальних «принців» і «лицарів», починають збирати портрети артистів, співаків і в кого-небудь з них «закохуються», заводять перші зошити, у які записують цікаві пісні, вірші, які часто здаються дорослим примітивними. Виникає особлива потреба близькості з матір'ю. Потреба близькості з батьком (чи дорослим, який його замінює) далеко не завжди займає в дівочому житті цього періоду цінне місце [3].

І для дівчаток і для хлопчиків період статевої гомоселізації – це час статево-рольового розвитку через самовизначення в системі статевих відносин. Цей розвиток містить у собі виникнення інтересу до протилежної статі, що виявляється у своєрідному залицянні. Уся його своєрідність

зрозуміла, якщо врахувати, що це притягання в ситуації відштовхування. Хлопчику треба, не викликавши осуду однолітків, показати дівчинці, що він виділив її серед інших дівчинок, і звернути її увагу на себе.

Ці внутрішні суперечливі задачі зважаються через систему агресивних (хлопчики) і оборонних (дівчатка) дій. Іноді хлопчик у відповідь на запитання, навіщо він смикнув дівчинку за косу, відповість: «А вона мені подобається». Таке усвідомлене пояснення у вустах дитини скоріше виключення з правил, але виключення, дуже точне саме правило. Серйозних конфліктів між дітьми це залицяння не викликає. Відсутність його може викликати в дівчинки почуття «обійденності», своєї непривабливості. Дівчатка часто самі провокують хлопчиків на такий прояв уваги, усіляко жартуючи над ними. Іноді ж, нагадуючи тим самим дорослих жінок, вони беруть ініціативу на себе. В останні 10-15 років це трапляється раніше і частіше, відбиваючи особливості прийняття статевих ролей у культурі.

Особливості поведінки нерідко викликають у цей період в батьків тривогу і прагнення призвати дітей до «порядку». Однак, якщо вихователі все-таки домагаються «успіху», це заважає повному і розгорнутому проходженню закономірного етапу розвитку. Надолуження його надалі виражається у «застряганні» на інфантильно-агресивних способах залицяння тоді, коли воно вже повинне переходити до більш зрілих форм.

У молодшому шкільному віці характер починає виявлятися більш чітко і виразно. У 10-літньому віці хлопчики більш екстравертні, а дівчатка більш лейфотичні (нестабільні) і менш щирі. При сторонніх дівчатка менш охоче розкривають своє «Я». Хлопчики в порівнянні з дівчатками – більш активні і наполегливі, більш напружені і схильні до ризику, менш виконавчі і чуттєві, мають менший самоконтроль. Статеве виховання припускає більш глибоке проникнення особливо в характер особистості хлопчика і дівчинки, а не безстатевої особистості «учня».

Питання про статеве виховання може бути правильно вирішене тільки тоді, коли батьки і педагоги добре собі представляють мету, яку вони повинні

досягти в статевому вихованні своїх дітей. Якщо ця мета буде ясна, то ясними стануть і шляхи її досягнення.

Література:

1. Василенко О. Підготовка майбутнього вчителя до статевого виховання учнів (з історії питання) URL: [file:///D:/%D0%97%D0%B0%D0%B3%D1%80%D1%83%D0%B7%D0%BA%D0%B8/6333-12130-1-PB%20\(1\).pdf](file:///D:/%D0%97%D0%B0%D0%B3%D1%80%D1%83%D0%B7%D0%BA%D0%B8/6333-12130-1-PB%20(1).pdf)
2. Говорун Т.В., Шарган О.М. Батькам про статеве виховання дітей. Київ, Рад.шк.,1990. С. 11-15.
3. Гринькова М.О. Потрібні нестандартні підходи і статеве виховання підростаючого покоління. URL:<https://www.bibliofond.ru/view.aspx?id=890837>
4. Особливості статевого розвитку для різних віків.URL: <https://mydocx.ru/3-64097.html>

Кричун Ярослава

*студентка 4 курсу Коломийського
навчально-наукового інституту*

*ДВНЗ «Прикарпатський національний
університет імені Василя Стефаника»*

Науковий керівник – к.пс.н., доц. Микитюк Г.Ю.

ПРОЦЕС АДАПТАЦІЇ СТУДЕНТА-ПЕРШОКУРСНИКА

У ВИЩОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ

У сучасному суспільстві проблема адаптації виступає однією з ключових проблем психологічної науки. Високі темпи життя, постійні інформаційні перевантаження і дефіцит часу все більше впливають на психіку особистості, стають причинами різних відхилень. Вступаючи до вищого навчального закладу, студенти стикаються з низкою проблем, що пов'язані з недостатньою психологічною готовністю до навчання у ВНЗ, з руйнуванням роками вироблених установок, звичок, навичок, умінь. Зі вступом у вищий заклад юнаки і дівчата потрапляють у нові, незвичні для них умови, що неминуче спричиняє ламання динамічного стереотипу і пов'язаних з ним емоційних переживань.

Перший рік навчання є дуже важливим тому, що в цей час у студента відбувається багато емоційно-особистісних змін. У дослідженні проблеми

адаптації вагомий внесок зробили вітчизняні та зарубіжні вчені: В.П. Казміренко, В.І.Медведєва, Г.М. Шевандрін.

У психологічній літературі поняття «адаптація» традиційно пов'язувалась з «пристосуванням організму до умов навколишнього середовища». Поступово воно поширювалося на соціальні, психологічні та педагогічні науки, збагачуючи свій зміст.

Предметом дослідження М.В. Левченка був аналіз адаптації в процесі навчання. За його даними дослідження, на процес адаптації впливають:

- об'єктивного уявлення молоді про майбутню професійну діяльність;
- психологічний мікроклімат у найближчому оточенні студента;
- рівень попередньої підготовки молоді до вступу до вузу;
- взаємин які складаються у студента з керівництвом і викладачами;
- самооцінка студента.

Розрізняють три форми адаптації студентів першокурсників :

Формальна адаптація – стосується пізнавально-інформаційного пристосування студентів до нового оточення, до структури вищої школи , до вимог і своїх зобов'язань.

Суспільна адаптація – це процес внутрішньої інтеграції груп студентів-першокурсників і інтеграція цих груп зі студентським оточенням в цілому.

Дидактична адаптація – стосується підготовки студентів до нових форм і методів навчальної роботи у вищій школі.

Соціально-психологічна адаптація особистості в групі чи колективі забезпечується завдяки функціонуванню певної системи механізмів: рефлексії, емпатії, соціального зворотного зв'язку. Соціальна адаптація – процес і результат активного пристосування індивіда до групи, до умов соціального середовища.

Адаптацію до умов навчання у вищому закладі освіти проходять, у тій чи іншій формі, всі першокурсники. Проте цей процес не відбувається автоматично. Навіть на випускному курсі можна виявити особистостей, які «застрягли» на етапі адаптації, пройшли його невдало, і в результаті не змогли скористатися багатьма можливостями, які надає навчання у вищому

закладі освіти. Процес навчання є підпорядкованим багатьом факторам, і не всі вони сприяють успішній адаптації. Тому уявлення деяких першокурсників про процес навчання виявляються хибними, навіть найвними. Досить часто такі уявлення призводять до фрустрації і розчарування: заняття виявляються не настільки цікавими, підготовка до занять – надто рутинною, а саме студентське життя – не таким радісним і світлим, як здавалося. Саме тоді і починається адаптаційний процес, метою якого є, окрім іншого, знаходження нових особистісних сенсів у навчальному процесі і власне у статусі студента.

Таким чином, можна вести мову про успішну і неуспішну адаптацію. Неуспішна адаптація дозволяє студенту адекватно орієнтуватися в ситуації, але не надає можливості більш-менш вираженої самореалізації у рамках освітнього закладу. Успішна адаптація, навпаки, надає значні можливості реалізувати свій потенціал в умовах навчання у вищій школі і, крім того, отримати потенційні можливості для майбутньої соціальної реалізації.

Очевидно, успішна адаптація до умов навчання залежить від вибору певної стратегії навчальної діяльності і напрацювання операційних механізмів для її здійснення. Ця стратегія з високою ймовірністю забезпечує максимально повну самореалізацію особистості в умовах вищого закладу освіти (мається на увазі не лише навчальна, але й позанавчальна діяльність, наприклад студентське самоврядування, різноманітні види самодіяльності, спілкування, студентські об'єднання тощо). Вміння реалізувати себе в багатьох формах діяльності, передбачених у вищому закладі освіти, і визначають адаптованість до студентського життя.

Можна запропонувати, як модель, таку типологію стратегій поведінки в ситуації навчання, яка визначаються уже після першої сесії:

- соціальна бажаність;
- шлях найменшого опору;
- навчання «для себе».

Для першого типу характерна так звана зовнішня мотивація навчання, виражене прагнення до схвалення з боку референтної групи (це, як правило,

«відмінники»). У представників цього типу проявляється залежність від думки батьків, викладачів, одногрупників; зокрема від їхньої думки про інтелектуальні можливості та потенціал студента. В такому випадку оцінка, отримана на екзамені чи семінарі, грає роль статусного показника. Тому оцінки для цього типу – засіб самоствердження; їм надається велике значення. У даного типу особистості досить часто спостерігається підвищена тривожність, низька стресостійкість, швидке виснаження під час сесії. Студент затрачає багато часу на навчання, але в результаті його знання досить часто виявляються не насиченими особистісним сенсом [1, 113].

Другий тип – протилежний. Він досить швидко помічає, що систематична робота вимагає багатьох зусиль, а диплом можна отримати і без них. Представник цього типу відмовляється від боротьби за високі оцінки, демонструючи свою байдужість, незалежність від них. Прихильники такої стратегії, як правило, тісніше спілкуються між собою і протиставляються першому типу, вважаючи себе більш дорослими і незалежними. Система навчання викликає у них критику і відторгнення. Дехто реалізує себе у позанавчальній діяльності, а дехто протягом п'яти років навчання фактично перебуває у «опозиції» вищого навчального закладу. Такі студенти не використовують своїх можливостей та гають час, і переживають фрустрацію, але звинувачують в цьому перш за все систему навчання.

Третьому типові притаманна внутрішня мотивація навчання і обумовлений цим прагматизм. На відміну від першого і другого типів, він, як правило, вже має відносно реалістичні життєві плани. Навчання у вищому закладі освіти для студента цього типу – не самоціль і не черговий період соціалізації, а необхідність, визначена життєвими перспективами. Тому він зорієнтований на максимальне використання часу навчання, реалістично оцінює свої можливості, він зосереджений на отриманні реальної користі від навчання. Для цього типу не характерна конформність; досить часто він тримається на певній дистанції від групи і зберігає з нею нейтральні стосунки. Знання, які він отримує, мають особистісний сенс і пов'язані з мотиваційно-особистісними структурами.

Така стратегія передбачає наявність певного життєвого досвіду і частіше зустрічається у старших за віком студентів.

Порівнюючи ці стратегії поведінки, можна стверджувати, що найбільш ефективною з них є третя, її ефективність визначається не тільки якістю і результативністю «травматичних» факторів: екзаменів, оцінок, стосунків у групі.

Можна припустити, що вибір стратегії є результатом кількох основних факторів:

- суб'єктивного відображення наявних умов студентського буття;
- інтелектуального та соціального потенціалу особистості;
- адаптаційної мобільності як особистісної риси;
- мотивації навчання, зокрема мотивації вступу до вищого закладу освіти.

Останній чинник є досить важливим.

Отже, одним з найважливіших завдань є надання допомоги на першому курсі навчання, коли провідним є проходження періоду адаптації студента. Студент-першокурсник потребує особливої уваги і допомоги до навчального процесу. Відомо, що до основних проблем адаптації до нових умов навчання належать:

- відсутність у першокурсників багатьох спеціальних організаційно-навчальних навичок, необхідних у вузівському навчанні;
- особистісні труднощі студентів-першокурсників.

Тож допомагайте нам, викладачі і студенти, підвищувати психологічну компетенцію студентів-першокурсників, змінювати корекцію шкільних навичок, розвиток мнемічної сфери, формувати способи пізнавальної діяльності.

Література:

1. Степанов О. М., Фіцула М. М. Основи психології і педагогіки: Навчальний посібник. Київ: Академвидав, 2005. 520 с
2. Дубравська Д. М. Основи психології: Навчальний посібник. Львів: Світ, 2001. 280 с.
3. Загальна психологія: Підручник / О. В. Скрипченко, Л. В. Долинська, З. В. Огороднійчук та ін. Київ: Либідь, 2005. 464 с.

4. Загальна психологія. / За заг. ред. С. Д. Максименка. Підручник. Вінниця: Нова книга, 2004. 704 с.

5. Максименко С. Д. Загальна психологія: Навчальний посібник. Київ: Центр навч. літератури, 2004. 272 с.

6. Методичні вказівки до виконання лабораторних робіт з дисципліни «Основи психології та педагогіки» / Уклад. Л. А. Мацко, М. Д. Прищак, Т. В. Первушина. Вінниця: ВНТУ, 2006. 56 с.

1) Чому ви вступили в інститут?

- А) батьки порадили
- Б) хочу бути вчителем
- В) близько додому
- Г) будь-яка інша освіта

2) З якими труднощами ви зіткнулися?

- А) важко навчатись
- Б) некомфортно у колективі
- В) ніяких труднощів не було, мені тут подобається

3) Ставлення викладачів до вас

- А) ставляться добре
- Б) у нас лише ділові стосунки
- В) викладач допомагає мені в навчанні, допоможе, коли необхідно
- Г) інша відповідь _____

4) Як ви оцінюєте свій рівень знань в порівнянні з іншими?

- А) високий
- Б) низький
- В) середній

5) Чи комфортно ви почуваете себе в групі?

- А) так
- Б) ні
- В) не зовсім

6) Вам подобається тут навчатись?

- А) так
- Б) ні
- В) не зовсім

8) Чи є у вас улюблений предмет? Якщо є, зазначте нижче

Кучерин Богдана
*студентка 4 курсу Коломийського
навчально-наукового інституту
ДВНЗ «Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника»
Науковий керівник – к.філол.н., доц. Ковальчук М.П.*

ХУДОЖНЬО-СТИЛІСТИЧНІ ФУНКЦІЇ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ У РОМАНІ О. ГОНЧАРА «СОБОР»

Кожний фразеологізм у творі виконує свою функцію і має своє значення, що можна прослідкувати в контексті. О. Гончар належить до майстрів слова, які досить часто використовують різноманітні фразеологічні одиниці у тканині художнього тексту своїх творів. З огляду на формат дослідження у пропонованій доповіді акцентуємо увагу насамперед на особливості використання фразеологічних одиниць у романі «Собор», враховуючи запропоновану академіком Виноградовим класифікацію усіх фразеологізмів на фразеологічні зрощення, фразеологічні єдності і фразеологічні сполучення. Фразеологічні зрощення – семантично неподільні фразеологічні одиниці, у яких цілісне значення невмотивоване, тобто не впливає із значень їх компонентів. Фразеологічні єдності – теж семантично неподільні фразеологічні одиниці, але цілісне значення їх умотивоване значенням компонентів. Фразеологічні сполучення – стійкі вислови, до складу яких входять слова з вільним і фразеологічно зв'язаним значенням. У них цілісне значення впливає з семантики окремих слів[див. 1; с. 61]..

Фразеологічні зрощення мають більш яскраве, набагато виразніше емоційне чи експресивне забарвлення, ніж окремі слова. Ці стійкі словосполучки використовуються з метою художнього відтворення розмовної мови. Саме вони сприяють глибинному, змістовному відтворюванню та усвідомлюванню об'єктивної дійсності, яку показує письменник:

1. «Нащо таке **пускає в життя?**
2. «Директорові ці фільтри **в печінках**, простіше йому потрібне, дешевше, а поки що він даватиме вас димом, сотні тонн залізної пилюки викидатиме на місто, і сам нею дихатиме також...».

3. «Розмахував руками, упивався своїм голосом, який то спадав завчено, то верескливо ліз кудись угору, – ось-ось **пустить півня!**».

4. «Порозлітались хлопці, дівчатами по селах **хоч греблю гати...**».

5. «Видно, як Галька-перестарок стоїть біля кучугури комбікорму, тримаючи лантух розкритим, їй хтось насипає , а потім вона раптом задерла голову й **ні сіло ні впало** дико галаснула догори...».

6. «Бригадир пробував, правда, через якийсь час знов підкотитись, **ляща вхопив**, та на тому й кінчилася їхня любов».

7. «Всі, як той бригадир з руками залізними, що таки домігся свого, **зірвав вінок**, брутально потоптав барвінок весняний...». Зірвати вінок – позбавити незайманості.

8. «Можливо б, і зосталась, пригоїлись би рани поступово, якби не той випадок, коли малахольна зоотехнічка, чоловік якої вдома не ночував, прибігла на ферму й накинулася біля силосної ями на ошелешену Єлку з прокльонами, хоч ця **сном і духом** нічого не знала».

9. «Вибрав був, та таку, що й року разом не пожили, як вона віддала перевагу іншій кандидатурі – майнула **світ за очі** з естрадним співаком заїжджим...». Світ за очі – невідомо куди; у безвість.

10. «Зміну відробив та й пішов **вітер** вулицями **ганяти**».

Фразеологічні єдності допомагають влучно, картинно, дотепно, образно, колоритно донести до свідомості співрозмовника будь-яку інформацію, незалежно від освіченості, віку й статі. Ці єдності часто використовуються з метою художнього відтворення розмовної мови, живої мови. Вони стають джерелом створення гумористичного, а іноді, й сатиричного ефекту:

1. «Зійшлися характерами Іван та Вірунька. Живуть **душа в душу...**». Душа в душу – дружно, у злагоді.

2. «...тільки її Іванові **випала** така **честь** – українських металургів десь аж у Бхілаї представляти, в тому жаркому штаті Мадх'я-Прадеш...». Випала честь – кому-небудь довірили щось відповідальне, почесне, дуже важливе.

3. «Хотілося йому **по тикві дати**, та передумали...». По тикві дати – ударити по голові кого-небудь.

4. «Студент, правда, іронізував з цього приводу: вдома город неполений, діти **сидять на бабиній шії**, а вона, підтримуючи Іванів престиж, з порушниками громадського порядку бореться».

5. «А воно ще й **дибки стає**, лихословить...». Стати дибки – не погодитися з чим-небудь, заперечувати.

6. «Десь за ним, може, сохне яка, а він усе **язика тренує...**». Чесати (тут – тренувати) язика – вести безпредметні, несерйозні, пусті, неправдиві розмови.

Фразеологічні сполучення забезпечують точність, лаконізують мову. Вони часто виконують образно-виражальну і одночасно емоційно-експресивну функцію. Письменник майстерно використовує стійкі формули народнорозмовного походження для експресивного вираження як позитивних, так і негативних рис своїх героїв:

1. «Отоді, може, котрийсь козак і зачепився тут за якусь молодицю, **поклавши початок** династії». Покласти початок – виявитися, стати зачинателем у чому-небудь.

2. «Якщо в такий час повертається з інституту Микола Баглай, студент металургійного, то він, **ясна річ**, зупиниться на майдані і за звичкою послухає собор...». Ясна річ – безумовно, безсумнівно.

3. «Запізнілий гук чути десь на Клиничку, йому відгукнулося на Циганівці чи на Колонії, хочеться й студентові гогонати **на всю горлянку**, та, проте, совісно, люди ж сплять, тому й далі тільки впівголоса мугиче щось незрозуміле Зачіплянці, як і його інтегралі». На всю горлянку – дуже голосно.

Як видно, О. Гончар активно використовує фразеологізми з метою підсилення емоційно-експресивної характеристики літературних героїв та підкреслення властивостей та ознак неживих предметів, явищ. При цьому значна частина фразеологічних одиниць формується на базі понять,

пов'язаних з людиною, а також предметами та явищами, що її безпосередньо оточують.

Література:

1. Виноградов В. В. Основные понятия русской фразеологии как лингвистической дисциплины. Труды юбилейной научной сессии ЛГУ. Л., 1946. С. 45-69.
2. Гончар О. Твори в 6-и т. / О. Т. Гончар. – К. : Дніпро, 1978 – 1979. <http://www.ukrlib.com.ua/tvory/printit.php?tid=1472>
3. Ужченко В. Д. Фразеологія сучасної української мови : навч. посіб. / В.Д. Ужченко, Д. В. Ужченко. – К. : Знання, 2007. – 494 с.
4. Фразеологічний словник української мови [уклад. В.М. Білоноженко та ін.]. – К: 1999. – 984 с.

Мельник Надія

*студентка 4 курсу Коломийського
навчально-наукового інституту*

*ДВНЗ «Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника»*

Науковий керівник: к.філол.н., доц. Ковальчук М.П.

ЛЕКСИКО-ГРАМАТИЧНА СТРУКТУРА ДІАЛЕКТИЗМІВ У ПОВІСТІ М. МАТІОС «СОЛОДКА ДАРУСЯ»

Загальновідомо, що місцеві діалекти відображають глибинні процеси безперервного розвитку і зміни загальнонародної мови, які найвиразніше виявляються в лексиці. А відтак цілком закономірно, що й повість Марії Матіос «Солодка Даруся» репрезентує велику кількість тих говіркових елементів, які отримали кваліфікацію лексичних діалектизмів. Це здебільшого «слова діалектного вжитку, що позначають поняття, для вираження яких у загальнонародній мові вживаються назви, утворені від іншої непохідної основи»[1, с. 13]. Така територіально обмежена лексика виявляє семантичну тотожність у межах означуваних понять зі словами літературної мови й відрізняється від останніх матеріальною (звуковою) оболонкою.

Інколи витлумачення лексичних діалектизмів подається автором безпосередньо в контексті, як-от: *«Та й по правді сказати, сільські молодіці, ті, що були справді гонорові, чи такими себе вважали, гидували*

неклеїдоватим, нехарапутним чоловіком, що людською мовою означало не дуже спритним, невдачливим, неfortunним»[5, с.43], чи то в межах того ж таки контексту вони вводяться в парадигматичні синонімічні відношення зі словом літературного вжитку: *«Не раз і діти падали сторч головою, задивившись на шумливу воду, і худоба ішла на той світ із дамби, і не одного контрабандиста, або, як кажуть по-тутешньому – шварцівника, з того боку пристрелили отам, унизу»*[5, с.100] тощо.

Незаперечним є те, що лексичні діалектизми, репрезентовані письменницею, охоплюють здебільшого ті лексико-граматичні розряди слів (частини мови), які науковцями кваліфікуються як самостійні. Найчастіше це слова зі значенням предметності (іменники) та значенням процесуальної ознаки (дієслова), значно рідше – слова зі значенням непроцесуальної ознаки (прикметники) та ознаки дії (прислівники). Метою пропонованої розвідки є описати лексико-семантичну структуру діалектизмів, використаних у повісті М. Матіос «Солодка Даруся», зокрема визначити їх частиномовну представленість у творі.

Їх можна проілюструвати такими прикладами:

«Чи то перевізники були у змові зі стражами кордону, чи для заробітку подеколи невиправдано ризикували, чи тамтешні закони були трохи такі, як дишло...а може, те, що Черемошне тулилося у дідька за пазухою, то й дишло туди розверталось поволіше, ніж де-інде, але зрідка із шпаровитими гешефтарями траплялося саме так» [5, с.100].

Шпаровитий – «винахідливий, метикуватий».

«Михайло того не розуміє, бо то газдівства не стосується, а його інтересує лиш робота і господарка, але, Боже прости, Курик у селі такий був каламітний, що ще трохи – і тут тюрму був би собі заробив» [5, с.100].

Каламітний – «заводій» (пор.: каламутний – «неспокійний»; каламутник – «той, хто спричиняє неспокій»).

«Чоловіче, чи ти видів колись їх коло людей як будь, із латками, помняцканими, ніби їх пси тягали»[5, с.110].

Помняцканий – «непрасований, пом'ятий».

«Чи то в руки недобрі дала, чи Варвара вночі вимикала, не мені вам, Марійо, казати, що то за відьма»[5, с.10].

Вимикала – виривала.

«Тато взяв тоді свого бука, припрятаного на всяк випадок у хоромах, і дав Дарусі такого шміру по сраці, що вона півдня відсиджувалася у барабулинні»[5, с.20].

Барабулиння – «картоплиння», похідне від «бараболя».

«–А що ви хотіли, вуйку?»[5, с.22].

Вуйко – дядько (тут – брат матері).

«Зверху на вовняну кацавейку накинула половинку тертого-перетертого, давно вицвілого ліжника»[5, с.25].

Ліжник – домотканана ковдра з овечої шерсті.

«Хай тато краще питає, чого їй так довго не було, ніж має кривитися, що донька ходить, як фіра без дишла»[5, с.27].

Фіра – віз, підвода.

«Добре, що сьогодні є з чим баювати!»[5, с.31].

Баювати – бенкетувати.

«Я виджу, Марійо, ви коло цих двох і собі якась, як причмелена стали»[5, с.38].

Виджу – бачу; примилена – ошелешена.

«А молодиця далі посмішкується над ним, та ще обзирається, чи мужеський рід їй слухає»[5, с.40].

Посмішкується – сміється, насміхається.

«Файно»[5, с.41].

Файно – гарно.

«Дехто, правда, з молодиць гейби трохи встидається...»[5, с.41].

Гейби – ніби.

«Понеділок, газдочку, тяжкий день. Хоч узимі, хоч уліті. Так що понеділок відпадає» [5, с.42].

Газда – добрий господар.

Відпадає – не підходить.

«Тебе твоя годує таким самим чіром, як пса, а Даруся мені грибочки у борщик кидає»[5, с.59].

Чір – собача їжа, каша.

«– На добре, газдиньки, бо скільки того життя? Кавальчик! «[5, с.83].

Кавалок – шматок.

«Аби язик по селу не пускала, та не мольфарила – а решта...най буде.»[5, с.87].

Мольфарити – чаклувати.

«В селі декотрі газдівські дівки не годні приховати від людських очей, що зайшли в передчасну тяж, хоч затискалися поясами і широкі спідниці з фалдами носили, а порядна шлюбна жінка, та ще така дрібна, що їй не знати, де тота дитина в ній вмістилася, мало не до Покрови город обходила, щонеділі рівенько шпрунькала до церкви; і черевики сама собі до послідніх днів шнурувала» [5, с.89].

Фалди – складки

«Веремінність для газдині, що має вінчаного газду, – це не встид»[5, с.91].

Веремінність – вагітність.

«Господарки було не стільки, щоб дуже, але вже трохи було: корова, свиня, кури, троє товару дробу»[5, с.92].

Дробу – овець.

«Розбуджені зі сну сусіди знизували плечима: увесь день Матронка чипіла в городі...»[5, с.93].

Чипіти – бути нахиленим.

«...а я ще, видите, Марійо, тут, а ви вже їй дитину вслонили, і корову здоїли, та їй пішла з тим до себе, а відтоді Марія її не виділа, бо їй сама затяглася до хати ззагоді...»[5, с.94].

Вслонили – приспали.

«Іншим разом курка розгребе грядку в сусідському городі – а на другому краю села газдині вже вадяться про цю дурничку»[5, с.95].

Вадяться – сваряться, сперечаються.

«Чи то перевізники були у змові зі стражами кордону, чи для заробітку подеколи невиправдано ризикували, чи тамтешні закони були трохи такі, як дишло...а може, те, що Черемошине тулилося у дідька за пазухою, то й дишло туди розверталось поволіше, ніж де-інде, але зрідка із шпаровитими гешефтарями траплялося саме так.»[5, с.100].

Шпаровитий – винахідливий, метикуватий

«...а з цього боку – поділяться ганічери сушеними сливами в міщуликові, зачепленим до верху довгої і гнучкої ліски чи жердки...»[5, с.101].

Міщулик – мішечок

«І притулились Михайло з Матронкою одне до одного так близько, що навіть через грубі їхні сардаки було чути прискорене биття сердець...» [5, с.102].

Сардаки – верхній вовняний гуцульський одяг (етнографізм).

«— А що , газдику, йдетесьоговечір до кобіти?» [5, с.103].

Кобіта – жінка, любка (полонізм)

«І як то можна було тікати від своєї крові, а все на крішечку такої маленької жінки, як Куричка, звалити?»[5, с.105].

Крішечку – дрібку

«І чує він якусь неясну тривогу, так, нібито зараз його має украсти оцей половик, що мертво висить над карком, як над мершею, ніби справді цілиться в саме тім'я»[5, с.105].

Половик – яструб

Мершею – мертвечиною.

«Вікно Михайло ще два тижні тому відтраджував мельникові, а крупи забрати не встигнув»[5, с.107].

Відтраджувати – нести, переміщати.

«— Флинькаю, Міську любий, бо, як надумаю, що нас усіх тут чекає, то й камінь би заплавав»[5, с.110].

Флинькати – плакати, схлипувати.

«А на пролюдень маєш телячі вироб'єки»[5, с.110].

Вироб'єки – взуття, святкові постолі з телячої шкіри.

«Чоловіче, чи ти видів їх колись коло людей як будь, із латками, помняцканими, ніби їх пси тягали?»[5, с.110].

Помняцканий – зімнутий, неспасований.

«- Ви би, Михайлику срібний, якось заглагоїли дитину»[5, с.112].

Глагоїти – заспокоювати

«Та й якої дідьчої мами було п'їланитися на дамбу, коли корови пасуться ближче до скalistого берега, на лузі...»[5, с.114].

П'їланитися – лізти, дертися

«Не виглядна – і фертик»[5, с.115].

Фертик – по всьому

«Груди спрутило від надлишку довго незціджуваного молока, потім вдарила гарячка і трималася тиждень...»[5, с.115].

Спрутити – напнути.

«Ще дивіться, через таку любов згине чоловік.»[5, с.116].

Люба – кохання.

«Дивися, навіть кані не вступаються від Михайлової господарки...»[5, с.126].

Каня – яструб.

«Дехто, а особливо маєтні тазди, усміхалися у вус і відмовляли – і тоді, Михайло не міг би сказати, як таке трафилось, але він перечікував у травах чи під стаями доти, доки не можна було вкрати з видного місця бодай кулачок масла чи тарчик сметани, і далі сідав на коня» [5, с.165].

Гарчик – горнець, кухоль, глечик.

«Виростеш – я тобі все уповім»[5, с.170].

Уповім – розповім.

Таким чином, у повісті М.Матіос «Солодка Даруся» функціонують діалектні лексеми, що належать до різних частин мови. Аналіз показує, що діалектна лексика, використана у повісті М.Матіос «Солодка Даруся», представлена в основному іменниками (приблизно 41% виявлених діалектизмів), дієсловами (близько 34%), прикметниками (11%) і прислівниками (6%). Інші лексико-граматичні класи слів, які кваліфікуємо

як діалектизми, у повісті представлені поодинокі і в сукупності становлять приблизно 8%.

Література:

1. Ведмідь І. Три життєві уроки «Солодкої Дарусі». *Дивослово*. 2007. (№ 6). С. 12-14.
2. Голобородько Я. Буковинська орнаментика Марії Матіос. *Вісник Національної Академії Наук України*. 2008. (№ 3). 66-73 с.
3. Гуцульські говірки : Короткий словник / відпов. ред. Я. Закревська. Львів, 1997. 232 с.
4. Матвіяс І. Г. Українська мова і її говори. К. : Наукова думка, 1990. 165с.
5. Матіос Марія. «Солодка Даруся»: Драма на три життя. Львів: Піраміда, 2005. 176 с.

Островський Володимир

*студент 4 курсу Коломийського
навчально-наукового інституту*

*ДВНЗ »Прикарпатський національний
університет імені Василя Стефаника»*

Науковий керівник – к.філол.н., доц. Ковальчук М.П.

ФРАЗЕОЛОГІЗМИ НА ПОЗНАЧЕННЯ НЕГАТИВНИХ ЯКОСТЕЙ ДІЙ ЛЮДИНИ

Фразеологізми, що характеризують поведінку, мораль, якості людини в цілому і окремих його членів, як правило, емоційно-експресивні. Можуть бути: емоційно-піднесені (позитивні моральні якості) та емоційно-знижені фразеологізми, що називають негативні моральні якості: *дурня клеїти; пошивати в дурні; піднести пілюлю; підкласти свиню; плювати межі очі, підібгати хвоста; телячі ніжності; нечистий на руку* та ін.

Згадані фразеологізми виступають як самохарактеристика людини або оточення, характеристика через сприйняття цієї людини (напр. *і вухом (і бровою) не вести* – не звертати уваги, *пишати губи* – поводитись з погордою, *погріти руки* – нажитися нечесно, підбурювати когось на щось негідне, *в каламутній воді ловити рибу, кривити душею* – бути нещирим. Проте є чимало фразеологізмів, які оцінюють рівень моральності (аморальності) людини через її ставлення до інших людей (такі фразеологізми переважають), напр. *підливати масла в огонь; у ложці води втопити; підвести під монастир; обдерти, як липку; пил пускати в очі; кидати*

напризволяще; кинути на поталу; небо прихилити, вивести з біди; наставити на добру путь і т. ін.

Зібраний матеріал ми поділили на десять мікрогруп, що, на наш погляд, найповніше відтворюють негативні дії, вчинки людини. Українці здавна несхвально ставилися до людей, які нічого не роблять. Тому, закономірно, ця мікрогрупа виявилася найбільш репрезентативною. Виявлені фраземи на позначення негативних якостей дій людини слід диференціювати на визначені семантичні групи.

1. Нічого не робити:

баглаї бити; байдики (байди) бити; і голки в руки не брати; не братися/не взятися і (ні, ані) за холодну воду; вигріватися на печі; ганяти бліх (собак); ганяти вітер по вулицях (по світу); ловити вітрів; і навіть пальцем не кивнути (не ворухнути, не поворушити і т. ін.); витрішки купувати/ловити; лежати на перинах (на печі, на подушках і т. ін.); ловити мух; решетом у воді зірки ловити; облежувати боки; ледаря празнувати; пуститися в ледацю; тинятися з кутка в куток; палець об палець не вдарити; відмахнутися рукою; сидіти і не рипатися.

2. Не контролювати себе:

закусити вудила; відпускати/відпустити повіддя; як (мов, ніби і т. ін.) з ланцюга (з цепу, з налигача) зірвався; скреготати зубами; кидатися/кинутися сторч головою; скакати цапа – протестувати проти чогось.

3. Тікати:

винести/виносити ноги; мазати (мастити, намазувати і т. ін.)/намазати (намастити, помастити і т. ін.) салом п'яти (рідше п'ятки); давати задній хід; дати дмухала; дати лиги; дати ногам знати; дати стрекала; показувати/показати хвіст (хвоста); показувати/показати спину (потилицю); брати/взяти ноги на плечі.

4. Пиячити:

в горілці киснути; по чарці; вклонятися чарці; заглядати (зазирати) в чарку; закропити душу; заливати/залити за комір; заливати/залити очі

(вугльг. сліпи) горілкою; заорати (зарити) носом; затоплювати/затопити лихо (розум, горе, біду і т. ін.) в чарці (в горілці); молитися скляному богові; перехиляти (перекидати) перехилити (перекинути) чарку (по чарці); полоскатися в горілці; полоскати повивач(після хрестин); пополоскати/полоскати в роті (зуби, горло і т.ін.); припадати до горілки (до чарки, до пляшки і т.ін.); промочити/промочувати горло (гортань); прополоскати/прополіскувати горло; пропускати/пропустити крізь горло; роздавити (роздушити) півлітру (чвертку, пляшку і т. ін.); не розминатися /не розминутися з чаркою.

5. Знімати з себе відповідальність, нищити все:

ховатися/сховатися в куці; іти шляхом найменшого опору; ходити манівцями; умивати/умити руки; замінити/замести сліди; зрівняти з землею; пустити з димом; розпускати/розпустити за вітром; і кінці в воду ; ховати/сховати (заховати і т. ін.) кінці в воду; на все готове.

6. Красти:

у чужі кишені лазити; мати довгі руки; мати не руш у руках; мати сверблячі (липкі) руки; за три огляди (шляхом крадіжки); перевіряти/перевірити кишені; піднімати (брати)/ підняти (взяти), що легко лежить; виїжджати на чужій спині; виїхати на плечах – користуватися результатами чужої праці;

7. Сердитися, нервувати, не мати терпіння, плакати, сміятися:

лізти/полізти в пляшку; виводити/вивести з себе; виводити/вивести з рівноваги; дивитися в лів – бути незадоволеним; збитися з пантелику; аж під п'яти пече; увірвався терпець; квасити губи; розквасити губи; пуститися в забрід; розводити (розсипати) /розвести(розсипати) кислоти; розпускати/розпустити слини (нюні, патьоки, рюми, рюмси); вискалювати/вискаляти зуби; продавати зуби.

8. Надмірно захвалювати когось:

лизати п'яти (п'ятки) кому; лизати руки; лизати халаву; лизати язиком два боки; виляти/завиляти хвостом; співати алілуя; співати тієї ж самої;

співати (виводити, розливатися, заливатися) соловейком (солов'єм); співати гімн; співати дифірамби; співати з чужого голосу; співати пісеньку чию.

9. Жебракувати:

дражнити (дратувати) собак; ходити по людях; ходити/піти по миру.

10. Заподіяти собі смерть:

накласти на себе руки; покінчити з собою; полізти живцем у могилу; підсунути голову під колесо; пустити собі кулю в лоб; встромити голову в петлю; затягнути петлю (зашморг) на шиї.

Проведене дослідження зазначеної групи фразеологічних виразів дозволило нам виокремити цілий ряд негативних дій, вчинків українця, позначуваних цими стійкими сполученнями слів. Поряд із великою кількістю позитиву у своїй діяльності, як засвідчують наші наукові спостереження, українці влучно відтворюють засобами фразеології також і негативні прояви поведінки, як-от: *неробство, негідні вчинки (зрада, підступність, лакейс-тво, жадоба до збагачення, пияцтво, крадійство, жебракування, суїцид), безініціативність, безпринципність, безвідповідальність, егоїзм, нестримність, зазнайство, пихатість, веред-ливість, безсоромність* тощо. На думку українця, заслуговує осуду той, хто нічого не робить, робить щось абияк, допускає помилки, робить негідні вчинки, втрачає авторитет, зазнає краху, не просувається вперед, не приносить користі, дбає лише про себе, не контролює себе, зникає, пиячить, діє безпринципно, знімає з себе відповідальність, нищить усе, краде, займається чимось безглуздим, не втручається ні в що, набридає комусь, пристає, задовольняється досягнутим, не розвивається, відступає назад, зазнається, пихато поводить, вередує, діє підступно, прикидається, приховуючи справжні наміри, втрачає почуття сорому, власної гідності, надмірно захвалює когось, чинить щось нездійсненне, жебракує, заподіює собі смерть тощо.

Отож, можемо зробити висновок, що український народ є неперевершеним творцем мовних перлин, якими є, зокрема, й фразеологізми. А виокремлений нами для мовознавчого аналізу фрагмент фразеологічної картини світу на позначення негативних дій, учинків людини є яскравим

свідченням деяких рис української ментальності, що проявляються, зокрема, у вмінні відтворити й критично поставитися до негативних проявів буття й поведінки. Здійснений опис фразеологічного матеріалу спонукає до предметних роздумів над бездонною криницею народної мудрості та її подальшим поглибленим вивченням у лінгвокультурологічному аспекті.

Література:

1. Виноградов В. В. Об основных типах фразеологических единиц в русском языке. *Избр. тр. : лексикология и лексикография*. М.: Наука, 1977. С. 140-161.
2. Розгон В. В. Фразеологізми сучасної української мови: проблемні аспекти. *Актуальні проблеми філології та перекладознавства*. 2015. Вип. 9. С. 148-153.
3. Скрипник Л. Г. Фразеологія української мови. К. : Наук. думка, 1973. 280с.
4. Фразеологічний словник української мови / Уклад.:В. М. Білоноженко та ін. К.: Наук, думка, 1993. 984 с.

Палійчук Василь

*студент 3 курсу Коломийського
навчально-наукового інституту
ДВНЗ «Прикарпатський національний
університет імені Василя Стефаника»*

<i>Науковий керівник: к. пс. н. доц. Петрів О.П.</i>
--

ЗМІСТ ТА МЕТОДИ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З НЕБЛАГОПОЛУЧНИМИ СІМ'ЯМИ

Для українського суспільства є актуальною проблема неблагополучних сімей. Вона вимагає свого розв'язання, оскільки сім'я – найперший фактор соціалізації дитини, від неї залежить, яким буде наше майбутнє, наше суспільство. Аналіз чинного в Україні законодавства приводить до висновку, що неблагополучними є ті сім'ї, в яких порушуються права її членів, права людини, порушуються юридичні норми суспільства. Причинами цього можуть бути алкоголізм і наркоманія членів сім'ї, психолого-педагогічна і правова неграмотність, економічні фактори суспільства, хвороби, політична ситуація, насильство щодо членів сім'ї тощо.

В.М. Шахрай неблагополучні сім'ї поділяє на три групи:

- превентивні – сім'ї, в яких проблеми мають незначний прояв і знаходяться на початковій стадії неблагополуччя;
- сім'ї, в яких соціальні та інші протиріччя загострюють взаєностосунки членів сім'ї один з одним і оточенням до критичного рівня;
- сім'ї, які втратили будь-яку життєву перспективу, інертно усталені до своєї долі і долі своїх власних дітей [3, с. 281].

Особливе місце у роботі з такими сім'ями належить соціальним педагогам, які «педагогізують» сім'ю та її мікросередовище, створюють педагогічні умови для благополуччя сім'ї, що дозволяє їй набути позитивного соціального досвіду, засвоїти соціальні цінності і організовувати свою життєдіяльність на цій основі.

Виходячи з цього, завданнями соціального педагога у роботі з неблагополучною сім'єю є:

- виявлення випадків порушення прав людини в сім'ї, причин неблагополуччя, інформування про них органів влади;
- профілактика девіантної поведінки в сім'ї та суспільстві, рецидивів порушення прав членів сім'ї у родині та суспільстві;
- пропагування ідеальної моделі сімейного життя, здорового способу життя;
- правова і психолого-педагогічна просвіта населення з питань сім'ї та шлюбу, прав людини;
- організація предметного спілкування членів неблагополучних сімей між собою, з іншими сім'ями для подолання причин неблагополуччя;
- різноманітна допомога в організації життєдіяльності сім'ї, створенні умов для її функціонування, самореалізації і розвитку її членів [1, с. 4–5].

Основний зміст соціально-педагогічної роботи з неблагополучною сім'єю складають забезпечення сім'ї різними видами соціального обслуговування (соціальної допомоги та соціальних послуг), реабілітаційна та профілактична робота, соціальний супровід окремих категорій сімей та соціальне інспектування неблагополучних сімей. Вони реалізуються в практичній діяльності соціального педагога шляхом використання

різноманітних методів, прийомів і форм соціально-педагогічної роботи. Основні форми роботи з соціальної реабілітації неблагополучної сім'ї – це індивідуальні та групові. Серед індивідуальних форм роботи важлива роль належить консультаціям і психотерапевтичним бесідам із батьками, подружжям і дітьми. Серед групових форм роботи варто зазначити тренінгові заняття, які можуть проводитися як із подружніми парами, так і окремо з чоловіками та жінками. В останні роки практикуються спільні тренінги батьків і дітей. Груповими формами психолого-педагогічної реабілітації є семінари, відеолекторії, зустрічі зі спеціалістами, групи самопомогі тощо.

Соціально-профілактична робота з неблагополучною сім'єю спрямована на запобігання неконструктивній взаємодії між членами сім'ї, різним формам насильства, помилкам у сімейному вихованні, формуванню різних видів хімічної залежності в членів сім'ї, на виявлення потенційно неблагополучних сімей

У переважній більшості групові та масові форми роботи є провідними в таких напрямках: зміцнення інституту сім'ї шляхом формування в населення розуміння сім'ї як базової цінності в житті людини; підготовка молоді до сімейного життя, відповідального батьківства; пропагування здорового способу життя серед членів сім'ї; психолого-педагогічне просвітництво подружжя з питань побудови конструктивних взаєностосунків і сімейного виховання; попередження типових причин розлучень. Серед основних форм профілактичної роботи можна назвати лекторії, семінари, тренінги, клуби для молодих сімей, тематичні дні, тематичні передачі на радіо та телебаченні тощо.

Соціальний супровід неблагополучної сім'ї – це робота соціального педагога з сім'єю, яка спрямована на підтримку сім'ї в різних видах її життєдіяльності, формування здатності сім'ї самотужки долати свої труднощі, надання допомоги сім'ї з метою розв'язання різних проблем.

Соціальний супровід здійснюється шляхом надання сім'ї різних видів матеріальної та психологічної допомоги, соціальних послуг, консультування, захисту інтересів сім'ї в органах державної влади. Тривалість соціального

супроводу окремої сім'ї залежить від гостроти проблем, які існують у сім'ї, рівня розвитку адаптаційного потенціалу членів сім'ї, ступеня функціональної спроможності сім'ї щодо самостійного подолання труднощів, рівня розвитку зв'язків сім'ї з мікро- та макросередовищем.

Соціальне інспектування – це складова соціального супроводу, метою якого є контроль соціального педагога чи працівника за реалізацією в сім'ї прав її членів, виявленням випадків їх порушення та умов, що цьому сприяють.

Основними об'єктами соціального інспектування є сім'ї, де дорослі члени сім'ї ведуть аморальний спосіб життя, перебувають на обліку в міліції, наркологічному диспансері, в службі у справах неповнолітніх як неблагополучна сім'я. Також об'єктами соціального інспектування є сім'ї, у яких дитина перебуває на обліку в службі у справах неповнолітніх, у наркологічному диспансері, повернена з притулку для неповнолітніх у сім'ю, не відвідує школу, схильна до бродяжництва [2, с. 121–124]. Кожна неблагополучна сім'я дуже своєрідна, зі своїми конкретними проблемами і відповідно, індивідуальним підходом.

Особливості соціально-педагогічної діяльності із конфліктними родинами

У роботі із сім'ями, у яких мають місце стійкі конфлікти між батьками, соціальному педагогу слід більше уваги звертати не на сімейні конфлікти, а на необхідність створення сприятливого сімейного мікроклімату. Особливу увагу подружжя слід звернути на те, що нормальні взаєностосунки між батьками (взаємна повага, взаємодопомога і взаєморозуміння, повага до запитів і інтересів один одного, справедлива оцінка вчинків і дій, зусиль, спрямованих на благо сім'ї, конструктивне розв'язання складних сімейних проблем) створюють сприятливу атмосферу для психічного здоров'я та врівноваженості всіх членів сім'ї, допомагають уникати нервово-психічних захворювань, позитивно позначаються на трудовій активності батьків і дітей. Якщо ж у сім'ї панує атмосфера недоброзичливості, людина починає почувати себе відчуженою, ображеною, непотрібною. Незатишно почувають

у такій сім'ї всі її члени. Подібна обстановка спричинює депресії, байдужість, неврози. Негативна оцінка дій, вчинків один одного, як правило, позитивних результатів не дає.

З практики відомо, що дуже важко буває з'ясувати стосунки між батьками у сім'ї, і діти не завжди про це скажуть. Для цього соціальний педагог може використати методику, запропоновану дослідником В. А. Сисенко.

Ліквідувати конфліктність може допомогти спеціальна сімейна психотерапія. Батькам треба порадити замислитися над тим, що відбувається у їхній сім'ї, закликати до того, щоб заради дитини вони конструктивніше підходили до розв'язання різних проблем. Одночасно в процесі індивідуальних бесід слід рекомендувати їм розібратися у сімейних проблемах, знайти спільну мову, виявити терпимість один до одного заради нормального психічного і духовного розвитку дитини, роз'яснити, які негативні наслідки має виховання дитини у конфліктній сім'ї. І починати слід з елементарного – вчитися стримуватися, спробувати не сваритися, не ображати, поступатися один одному.

Сімейні чвари, сварки позначаються на поведінці дитини, на її навчальній діяльності: вигляд у неї втомлений, вона неуважна, часто відволікається, не завжди може відповісти на запитання вчителя. Тому, якщо педагог знає, у яких умовах виховується дитина, він враховує це: не питає на уроках, не чіпає учня в такі моменти. Неврахування цих обставин призводить до конфліктів дитини зі школою, що може стати причиною важковиховуваності. Це слід роз'яснити вчителям.

Сім'ї, у яких батьки зловживають спиртними напоями, перестають нормально функціонувати, тому ніколи не розв'язують на належному рівні свої проблеми, живуть ілюзіями. Крім того, у таких сім'ях розірвані інтимні зв'язки, сталі рольові функції членів сім'ї, постійні конфліктні взаємостосунки. Для того, щоб уникнути такого становища, психологи рекомендують не спілкуватися з чоловіком, коли він не тверезий. Для такої розмови повинні об'єднатися мати і дитина. Як треба працювати соціальному

педагогу із сім'ями алкоголіків? Звичайно, відвадити батьків або одного з них від спиртного дуже важко. Соціально-педагогічна робота повинна бути спрямована на те, щоб захистити дитину від негативного впливу сім'ї. Насамперед слід врахувати, що така дитина вимагає емоційної підтримки. Для неї дуже важко розповісти комусь про те, що її турбує. Тому співчуття, розуміння, порада вкрай необхідні їй, інакше накопичення негативних емоцій може призвести до агресивності.

У тому разі, коли життя дитини в такій сім'ї стає неможливим, слід рішуче поставити питання про позбавлення батьків чи одного з них батьківських прав, ізоляцію дитини із сім'ї, де вона не має самого необхідного (одежі, їжі та ін.). Разом з інспекцією у справах неповнолітніх активніше порушувати питання про лікування батьків-алкоголіків, наркоманів, застосування до них засобів правового впливу.

Робота соціального педагога з такими батьками має проводитися разом з дирекцією, батьківським комітетом, класним керівником, сполучатися з громадським і юридичним впливом: такі сім'ї мають стояти на обліку в інспекції, комісіях у справах неповнолітніх.

Література:

1. Соціальна робота в Україні: Навчальний посібник. / за ред. І. Д. Зверева, О. В. Безпалько, С. Я. Марченко та ін. Київ : ДЦССМ, 2004. 256 с.
2. Трубавіна І. М Соціально-педагогічна робота з неблагополучною сім'єю: Навчальний посібник. Київ:ДЦССМ, 2003. 132 с.
3. Шахрай В. М. Технології соціальної роботи. Навчальний посібник. Київ: Центр навчальної літератури, 2006. 464 с.

Платановська Мар'яна
*студентка 4 курсу Коломийського
навчально-наукового інституту
ДВНЗ «Прикарпатський національний
університет імені Василя Стефаника»
Науковий керівник: к.філол.н., Русакова О. В.*

СИСТЕМА ВПРАВ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ МОВЛЕННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Незважаючи на утвердження статусу української мови в нашій державі, мовна культура українців залишається на невисокому рівні. Це помітно як у повсякденному житті, так і в засобах масової інформації, у громадській, політичній, освітній, науковій, економічній сферах тощо. Громадянин України, якій поважає себе та оточуючих, повинен досконало володіти культурою української мови: бути ввічливим, уміти добирати слова відповідно до їхнього значення в контексті, уникати росіянізмів, суржику, просторічних слів, інтонаційно оформлювати висловлювання. Саме мовлення репрезентує людину, її фаховість, рівень культури та освіченості, ступінь усвідомлення себе громадянином Української держави.

Культура мовлення – це вміння точно, послідовно та виразно передати свої думки мовними засобами, не порушуючи літературних норм сучасної української мови. Загалом над проблемою культури мовлення працювали мовознавці та методисти (Н. Д. Бабич, І. К. Білодід, С. Я. Єрмоленко, М. А. Жовтобрюх, А. П. Каніщенко, А. П. Коваль, Л. І. Мацько, М. І. Пентилюк, М. М. Пилинський, В. М. Русанівський, Л. С. Виготський, І. О. Зимня, С. Л. Рубінштейн, І. О. Синиця, А. М. Богуш, З. О. Мацюк та ін.). Їхні дослідження стосувалися питання мовної культури індивіда та суспільства, теорії мовної норми, комунікативних якостей культури мовлення, психологічних та психолінгвістичних аспектів створення висловлювань тощо.

Починати працювати над виробленням культури мовлення слід у дошкільному та молодшому шкільному віці шляхом ознайомлення з кращими літературними творами українських та зарубіжних авторів,

власного прикладу батьків, вихователів та вчителів, а також безперервної роботи на уроках української мови в початковій школі. Нерідко здобуті в молодших класах мовні знання стають для учнів тією основою, яка є запорукою успішного опанування всіма нормами літературної мови в середній, професійно-технічній та вищій школі, а також під час самоосвіти.

Актуальність обраної теми дослідження полягає в опрацюванні нових підходів до формування культури мовлення в початкових класах, зокрема на уроках української мови в 3-4 класах, орієнтуючись на концептуальні засади Нової української школи.

Мета дослідження – визначити методи формування культури мовлення на уроках української мови, запропонувати систему вправ для ефективного розвитку культури мовлення молодших школярів.

Основним завданням уроків української мови є забезпечення активного володіння учнями рідною мовою, а отже – дотримання ними літературних норм у будь-яких мовленнєвих ситуаціях [див.: 4; 8]. Вивчення української мови повинно сприяти формуванню в учнів мовленнєвої, мовної, соціокультурної та діяльнісної компетенцій [див.: 3].

У роботі над культурою мовлення молодших школярів вчителі застосовують різні методи:

- 1) пояснювально-ілюстративний,
- 2) імітаційний,
- 3) репродуктивний,
- 4) оперативний,
- 5) продуктивно-творчий (комунікативний).

Вважаємо, що поєднання на уроках української мови цих методів забезпечує ефективність навчально-мовленнєвої діяльності молодших школярів.

Пояснювально-ілюстративний і репродуктивний методи сприяють формуванню правильності мовлення (орфоепічної, граматичної, лексичної, стилістичної). Імітаційний метод допомагає швидко відтворити сприйняті на слух мовленнєві зразки, представлені вчителем (засвоєння орфоепічних

норм, артикуляція звуків, наголошування тощо). Оперативний метод передбачає виконання певних розумових операцій, зокрема таких: аналіз (виконуючи вправу, треба здійснити аналітичні дії: виділити, підкреслити) та синтез (поєднання, доповнення – виконання конструктивних завдань). Це досягається за допомогою вправ аналітичного та синтетичного (конструктивного) характеру. Такі вправи ефективно впливають на формування вмінь вживати літературні норми української мови, забезпечувати засвоєння правильності як визначальної комунікативної ознаки культури мовлення.

Продуктивно-творчий метод передбачає самостійну мовленнєву діяльність учнів. Цей метод ще називають комунікативним, оскільки він допомагає формувати вміння та навички самостійно створювати комунікативні одиниці на рівні словосполучень, речень та зв'язного тексту. За допомогою цього методу дитина вчиться спілкуватися нормативною українською мовою, будувати монолог, діалог тощо. Найголовнішою функцією цього методу є формування комунікативних умінь, тому він ефективно використовується з метою мовленнєвого розвитку, а також опанування найважливіших ознак культури мовлення, тобто на продуктивному рівні навчання. Продуктивно-творчий метод реалізується через вправи творчого характеру, до яких відносять творчий переказ, складання текстів різних типів (опис, розповідь, міркування); відновлення деформованого тексту; складання речень за опорними словами, сюжетними малюнками; словесне малювання, ситуативні вправи. Продуктивно-творчий метод реалізується за допомогою дидактичних прийомів, які є його складовими і залежать від навчальної мети, характеру матеріалу, що підлягає засвоєнню, способу взаємодії вчителя й учнів.

Для формування культури українського мовлення учнів початкових класів ефективним є застосування таких мисленнєвих прийомів, як зіставлення, порівняння, аналіз, синтез, узагальнення, класифікація тощо. Ці прийоми стимулюють розумову діяльність дітей, сприяють засвоєнню орфоепічних норм (вимова слів, постановка словесного наголосу),

оволодінню граматичною правильністю мовлення. Не менш важливо застосовувати словесні (повідомлення, розповідь, пояснення, запитання, мовленнєвий зразок) й практичні прийоми (вправляння, побудова діалогів, імітація).

Оптимальний вибір методів і прийомів навчання мови і мовленнєвого розвитку залежить від цілей, змісту мовного матеріалу, характеру навчально-мовленнєвої діяльності, учнівського складу, теоретико-методичної підготовки вчителя. Це слід враховувати в опрацюванні методики поетапного формування культури мовлення.

Загалом важливо дотримуватися поетапності засвоєння основних комунікативних ознак, поступового переходу від простих до складних завдань, від повільного до швидкого темпу їх виконання. Також необхідно, щоб учитель створив відповідну систему вправ для конкретного класу.

Системою вправ потрібно називати упорядковану сукупність взаємопов'язаних та взаємозалежних мовних елементів, що утворюють цілісну єдність і підпорядковані навчально-виховній меті мовної освіти молодших школярів, а саме: формуванню культури їхнього мовлення. Під час створення системи вправ з формування мовленнєвої культури молодших школярів слід враховувати, які вміння (мовні чи мовленнєві) вони виробляють, які види дій відпрацьовують із мовним матеріалом, на якому рівні (репродуктивному, продуктивному, творчому) ці дії здійснені. Мається на увазі функціональний принцип підходу до побудови системи вправ для вироблення мовленнєвої культури.

Спираючись на аналіз психологічного процесу виникнення висловлювання, положення про його чотирифазну структуру (орієнтування, планування, реалізація і контроль), а також психолого-лінгвістичні особливості навчання українського мовлення дітей і теорію мовленнєвої діяльності, дійшли висновку про необхідність поетапного формування мовленнєвої культури шляхом комплексного відпрацювання її основних ознак на трьох етапах:

- 1) первинно-ознайомлювальний;

- 2) репродуктивно-діяльнісний;
- 3) комунікативно-творчий.

На першому етапі (первинно-ознайомлювальному) формуються первинні мовленнєві вміння, пов'язані з вимогами до культури мовлення: слухати і розуміти українське мовлення, вимовляти слова згідно з орфоепічними нормами сучасної української мови, одночасно засвоюючи не лише вимову слова, а й лексичне значення, зв'язувати з іншими словами, тобто оволодівати правильністю мовлення (орфоепічною, граматичною). На цьому етапі варто застосовувати вправи імітаційного та оперативного характеру.

Другий етап – репродуктивно-діяльнісний – має на меті сформувати первинні вміння оперувати новим матеріалом, опанувати такі комунікативні ознаки, як точність, логічність, чистоту, багатство мовлення. Можна використовувати вправи на трансформацію висловлювання, а також редагування словосполучень, речень, текстів. Шляхом поступового оволодіння мовленнєвими вміннями учні закріплюють вимоги до нормативного спілкування, підвищують змістовність, зв'язність висловлювання.

Третій етап – комунікативно-творчий – передбачає активізацію та узагальнення мовленнєвих умінь щодо літературного мовлення, формування доречності й виразності мовлення, дотримання норм мовленнєвого етикету. Молодші школярі набувають умінь продуктивного володіння українським мовленням, тобто відпрацьовують вторинні вміння. Діапазон вправ цього етапу достатньо широкий: від складання монологічних і діалогічних текстів описового, розповідного характеру до міркувань.

Отже, систему вправ слід будувати з урахуванням того, що процес формування культури українського мовлення молодших школярів складається з кількох, тісно пов'язаних між собою ланок: сприймання, відтворення, осмислення нового матеріалу, формування і закріплення набутих знань, умінь, навичок, самостійного застосування вторинних умінь у

власній мовленнєвій практиці під час активного продукування мовних одиниць.

Навчально-мовленнєва діяльність молодших школярів щодо опанування ними культури українського мовлення підпорядковується, на нашу думку, чотирьом напрямкам:

- 1) засвоєння норм сучасної української літературної мови (орфоепічна та граматична правильність мовлення);
- 2) формування навичок активної роботи зі словом (точність, чистота, багатство мовлення);
- 3) формування вмінь діалогічного висловлювання (доречність, мовленнєвий етикет);
- 4) формування навичок монологічного мовлення (логічність, виразність).

Реалізація кожного з цих напрямків має відбуватися шляхом виконання спеціальних вправ, які допоможуть учителям розвинути й удосконалити в дітей вміння оволодіти культурою мовленнєвої діяльності на початковому етапі опанування мови.

Відповідно до завдань першого етапу підготовчими вправами є:

- слухання і розуміння текстів. Це передбачає й роботу над поясненням значень слів, уточнення їх, тобто засвоєння лексичної правильності;
- вимова слів відповідно до орфоепічних норм української мови;
- вживання слів у словосполученнях та реченнях – формування граматичної правильності мовлення.

У шкільній практиці необхідно вести систематичну, безперервну роботу над помилками. Найбільш поширеними помилками є такі: повтор одних і тих же слів; невміння відмежувати літературне слово від просторічного чи діалектного; неправильний порядок слів у реченні. Використовуючи всі методи і прийоми роботи з попередження та усунення мовних помилок, можна домогтися від учнів підвищення їхньої мовленнєвої культури, правильності передачі змісту, послідовності викладу, точності вживання слів.

Підсумовуючи, варто зазначити, що розвиток досконалого мовлення молодших школярів залежить від ефективної організації вчителем навчально-мовленнєвої діяльності, яка полягає, передусім, у створенні системи вправ для опанування мовленнєвої культури та залежить від зразкового мовлення вчителя.

У структурі вмінь унормованого мовлення молодших школярів важливими є правильна звуковимова, уточнення, збагачення й активізація лексичного складу, опанування діалогічної та монологічної форм мовлення. Визначено, що опанування молодшими школярами основних комунікативних ознак мовленнєвої культури має відбуватись поетапно, з урахуванням ступеня нарощення труднощів, закономірностей набуття мовленнєвих умінь і навичок, виділення трьох послідовних етапів: первинно-ознайомлювального, репродуктивно-діяльнісного, комунікативно-творчого. У процесі формування культури мовлення варто використовувати пояснювально-ілюстративний, імітаційний, репродуктивний, оперативний, продуктивно-творчий (комунікативний) методи.

Системність і різноманітність підготовчих мовленнєвих вправ за змістом і формою виконання мають забезпечувати позитивну мотивацію навчальної діяльності, збуджувати пізнавальний інтерес школярів щодо оволодіння досконалим мовленням, виховувати повагу до української мови як державної; свідоме ставлення учнів до норм сучасної української літературної мови.

Література:

1. Боженко О. О. Наступність і перспективність формування культури мовлення у дітей старшого дошкільного віку та учнів початкової школи. *Лінгводидактична підготовка та професійний розвиток сучасного вчителя початкової школи: зб.наук.праць*. Херсон. 2018. С.107-112.
2. Вашуленко М. С. Українська мова і мовлення у початковій школі. Харків: Освіта, 2018. 400 с.
3. Державний стандарт початкової освіти - <http://nus.org.ua/news/uryad-opublikuvav-novyj-derzhstandart-pochatkovoyi-osvity-dokument/>
4. Навчальні програми для 1-4 класів - <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-pochatkovoyi-shkoli>
5. Стаднік В. І. Культура мовлення: формування уявлення про культуру мовлення і культуру спілкування. *Розкажіть онуку*. 2003. №14-15. С. 33.

Семенюк Ангеліна
*студентка 3 курсу Коломийського
навчально-наукового інституту
ДВНЗ «Прикарпатський національний
університет імені Василя Стефаника»*
Науковий керівник – к.філол.н., доц. Ковальчук М.П.

ТИПОВІ ПОРУШЕННЯ МОВНИХ НОРМ НА УКРАЇНСЬКОМУ ТЕЛЕБАЧЕННІ

Мовознавча наука як і будь-яка інша, існує не лише в собі і для себе: її результати через різні канали повинні поширюватись назовні - в середовище неспеціалістів. Одним з таких популяризаторів, а одночасно й кодифікаторів мовознавчих знань є телебачення.

Особливу увагу привертає мовлення телеведучих. Адже з допомогою засобів мови вони не лише інформують, а й впливають на мову, мовні норми (вимову, мелодику), словниковий запас глядачів. Така наука телеефіру часто результативніша, ніж мова школи, підручників і т. д.

Те, що демократизація ефірного мовлення дає не завжди позитивні результати і спричиняє не лише прогрес, показано також у газетному матеріалі професора Миколи Лесюка «Ан. ніт. як кажуть у нас.» : автор подає безліч неточностей і порушень норм вимови, які допускають українські телемовці. Одним з висновків є: «Треба, щоб в Україні функціонував орган, який кодифікував би мову».

Все частіше у телеефір виходять програми, у яких паралельно звучать дві мови: один з ведучих говорить російською, інший українською. Це переважно розважальні телепроекти, які динамічно змінюють свій зміст, а мовлення ведучих залишається незмінним (наприклад: «Лото-забава» (1+1)), Аналогічними є й рекламні блоки, у яких озвучення російською мовою, а титри українською, або ж навпаки.

Запобігти потраплянню мовних покручів на екрани можна різноманітними шляхами. Наприклад, якщо гість програми вкотре повторює в прямому ефірі ненормативне словосполучення влюбий час, приймати участь, то журналіст може в процесі розмови тактовно вклинювати нормативні конструкції: гаразд, будь-коли; приємно, що Ви брали участь.

Ще один спосіб – створити теле- і радіопередачі, у яких аналізувати помилки, що потрапили в ефір.

Отже, кодифікація мовних норм взагалі, а особливо у ЗМІ - одне з важливих завдань культурної України. Цей процес повинен бути професійним, систематичним, різноманітним за формою та змістом, цікавим для неспеціаліста.

Професіоналізм у тому, що авторами передач є мовознавці, які спільно з редакторами ЗМІ створюють «екологічно чисті» у мовностилістичному плані науково - популярні матеріали для ефіру.

Систематичність означає, що матеріали виходять в ефір не час від часу, а у конкретному циклі передач.

Різнманітність форм означає жанрове різноманіття науково-популярних передач. Крім телелекцій, можуть бути діалоги про мову, ігри, відповіді на запитання в прямому ефірі, оперативна критика мовлення журналістів, політиків, розповіді про цікаві мовознавчі видання і т. д.

Різнманіття змісту означає, що передачі можуть бути присвячені не лише культурі мови, що найбільше практикують, а іншим темам - наприклад, походженню української та інших мов, історії та етимології окремих слів, структурі національної мови і т. д.

Безумовно, передачі про мову повинні бути цікавими дія неспеціалістів, людей, що недостатньо обізнані з проблемами мовознавства.

Сформульованих вище цілей можна досягти, коли співпрацюватимуть журналісти та мовознавці. Інакше, як справедливо відзначають дослідники, не уникнути помилок, неточностей, суб'єктивних оцінок щодо мови та сучасних мовних процесів.

Я вважаю, що сучасне українське телебачення перебуває у пошуках нових параметрів своєї діяльності. У тележурналістських колах з'явилося поняття елітарний носій мови - це не той, що ніколи не робить помилок, а той хто здатний бачити їх у себе, бути у постійних пошуках шляхів вдосконалення своєї мовної особистості. Один із ефективних способів –

вдумлива робота над словниками, які допомагають уникнути невластивих українській мові висловів, активізувати природні ресурси української мови.

Така мовна телеповедінка ведучих, як і вся режисура, дуже багатозначна; вона може викликати різні асоціації, цілу гаму різноманітних почуттів – в одних повний дискомфорт (небажання взагалі оглядати такі програми), в інших – вселяє почуття сили, впевненості й вседозволеності, ще в інших – почуття сумніву, розгубленості, а також запитання «куди нас ведуть?». Виникає думка: а, можливо, розвивається новий жанр розважальної програми – агресивний (агресивний гумор на наших телеекранах уже діє).

Деякі дивуються з непередбачливості нашого високого телекерівництва, але частина глядачів - найтривожніше, що серед них діти - підпадає під доволі примітивне навіювання із заздалегідь передбачуваним результатом – креолізація, формування певного типу ментальності, прийняття «двох рідних мов» і головне - повільне збайдужіння до всього, що пов'язано з українськістю.

Це штрих лише до однієї програми, однак не треба спеціального аналізу, щоб побачити: ефірна продукція, зокрема телевізійна, пронизана ідеєю (способи різноманітні!) утвердити такий стан в Україні. Наступ Росії на мову, культуру, зухвало активна експансія сусідньої держави в усі життєво важливі сфери розвитку українського суспільства розраховані насамперед на деформацію психіки (й не лише українця!). Прагнення поглинути Україну набуває відверто цинічних форм.

Стикаємося з проблемами суспільної психології, яка сьогодні проходить стадію трансформації: зіштовхуються різні системи вартостей, відбувається злам традиційних ментальних настанов, і як наслідок - витворення духовних химер, фантомів. В Україні цей процес триває десятиріччями, і сьогодні, в умовах психологічної війни, інформаційної агресії, які використовують найсучасніші технології, він відчутно посилюється. В ефірному мовленні дії, пов'язані з різними маніпуляціями, що виходять поза межі порядності, засад моралі, особливо небезпечні.

Тісний зв'язок ефірного мовлення з усно-розмовною стихією зобов'язує пізнати тенденції її розвитку; це з одного боку. З іншою, ефірне мовлення, як публічне, маючи всі ознаки підготовленого, організованого, виконує важливі функції, серед яких надзвичайно вагомою та актуальною є мовне виховання усіх соціальних верств наших громадян, підвищення рівня культури мовлення, виховання шанобливого ставлення до державної мови.

У Комітеті з питань свободи слова та інформації знаходиться на розгляді проект закону про внесення доповнень до Закону «Про телебачення та радіомовлення».

Законопроектом пропонується ввести норму, яка регулювала б пропорції музичних творів, створюваних та/або виконуваних українською мовою, на рівні не менше 50 відсотків від загального обсягу передбаченого ефірного часу для музичних творів кожної телерадіостанції.

Таким чином, порушення мовних норм на сучасному українському телебаченні на сьогодні постає достатньо гострою проблемою і потребує вирішення як на науково-практичному та культурологічному, так і на державно-законодавчому рівні.

Література:

1. Бабич Н. Д. Практична стилістика і культура української мови: Навч. посібник. Львів: Світ, 2003. 432 с.
2. Бакинська О. Культура телевізійного мовлення та його вплив на телеаудиторію. Телерадіожурналістика: історія, теорія, практика, погляд у майбутнє / Збірник науково-методичних праць – Львів: Ред. – вид. відділ Львівського університету, - 1997. – 160 с.
3. Дмитровський З. Є. Телевізійна журналістика. Навч. посібник. Львів: Видавничий центр Львівського національного університету імені Івана Франка, 2006. 208 с.
4. Шаповал Ю. Г. Телевізійна публіцистика: методологія, методи, майстерність: Монографія. – Львів: Видавничий центр Львівського національного університету імені Івана Франка, 2002. – 233 с
5. <http://www.mediabusiness.com.ua/documents/zagalne/ukrinian1/6107.Html>.
6. <http://www.internews.Ua>

Сморжанюк Ірина
*студентка 3 курсу Коломийського
навчально-наукового інституту
ДВНЗ «Прикарпатський Національний
університет імені Василя Стефаника»*
Науковий керівник : к.п.н., доц. Поясик О.І.

ВИКОРИСТАННЯ ТРАДИЦІЙ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ У ПЕДАГОГІЧНОМУ ДОСВІДІ ВЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

Сьогодні школа, вчителі початкової ланки освіти покликані відповісти на запитання, як підготувати молодшого школяра до життя в майбутньому постіндустріальному чи інформаційному суспільстві, при цьому дбайливо оберігаючи і примножуючи систему норм і цінностей, що склалася в українського народу.

Педагогічний вплив національно-культурних традицій на формування особистості дитини, її духовний розвиток, підвищення рівня пізнавальної активності досліджували такі сучасні науковці, як І. Бужина, В. Киричок, Г. Кловак, С. Литвиненко, Г. Майборода, Л. Степаненко, С. Стефанюк, І. Таран та ін. Зокрема, у дисертаційній роботі Г. Кловак розкрито значення народних традицій у формуванні національної свідомості молодших школярів

Традиція (від лат. *traditio* – переказ, звичай) – це елементи культури, що передаються від покоління до покоління і зберігаються протягом тривалого часу. Традиції тією чи іншою мірою і в тих чи інших формах присутні в будь-якому суспільстві і практично в усіх сферах культури. Традицію можуть утілювати певні суспільні інституції, норми поведінки, цінності, ідеї, звичаї, обряди і т. д.[4].

Кожне покоління входить у життя через освіту, виховання, соціалізацію, самопізнання і само творення індивідууму як особистості. Передусім, саме шляхом передачі соціального досвіду від старших до прийдешніх поколінь традиції забезпечують засвоєння найвищих національних, культурних і матеріальних, нагромаджених віками цінностей, норм, правил, ідеалів, відображають наступність соціального досвіду.

Традиції, спрямовані на розширення знань про свій народ, уможлиблюють реальний особистий вибір у житті, праці, моралі, у сучасному естетично-творчому, побутовому відродженні національного менталітету. Отже, традиції поєднують способом передачі найцінніші моральні й матеріальні здобутки українського народу минулих епох і теперішнього часу.

На використання виникнення і розвитку традицій значний вплив має конкретна історична епоха чи її період. Вони актуалізують свою, відповідну до потреб часу, систему звичаю, обрядів, норм, свят, ритуалів, яка є продуктом суспільних відносин людей і невід'ємним компонентом національної культури на всіх етапах її розвитку. Традиції формуються в залежності від системи господарювання та соціальної культури суспільства. Отже, традиції, звичаї, обряди та свята – необхідний елемент соціального і особистого життя людини. Не можна не погодитися з тим, що зневажливе ставлення до національних надбань, характерне для недалекого минулого нашої історії, нехтування національно-культурними традиціями українського народу призвели до втрати національної самосвідомості громадян, почуття причетності до певного народу, національності, природного прагнення людини до самовираження, самовиховання, самовдосконалення.

У зв'язку з цим постає необхідність правильного усвідомлення взаємозалежності національного й інтернаціонального. В цьому доцільно, на наш погляд, сприйняття висновку В.Винниченка. Він писав, що інтернаціоналізм, який «вимагає відречення від своєї національності й розчинення себе в безфарбній, абстрактній масі людськості, є абсурдом. І не тільки абсурд, а й лицемірна, шкідлива пропаганда самогубства, пропаганда убивання життя в собі. Але інтернаціоналізм як сполучення всіх національних сил людськості, якщо кооперація народів є вищий розвиток національного чуття, є вищий щабель поступу людськості» [.....]. Отже, через національне ми зможемо наблизитися до загальнолюдського, завдяки збереженню своє високоморальної національної самобутності увійдемо як рівноправні до європейської співдружності народів і країн.

7 Найбільш ефективним чинником виховання поваги і любові до Батьківщини є національно-культурні традиції українського народу. Прийдешній день України повністю залежить від того, як ми сьогодні сформуємо у молоді громадянську позицію, почуття патріотизму, єдності її з рідним народом.

При виділенні педагогічних умов ефективного використання національних традицій у вихованні молодших школярів, доцільно враховувати сутність феномену «національні традиції» та його педагогічний потенціал. Зупинимося на характеристиці цих педагогічних умов.

1. Зв'язок виховання молодших школярів засобами національних традицій із життям. Ця умова передбачає використання у всій виховній роботі регіональних традицій, звичаїв та обрядів. Опору на краєзнавчий матеріал; широке ознайомлення молодших школярів з повсякденним життям, діяльність українського народу, календарно-побутовою обрядовістю, народними знаннями, сімейним та громадським побутом, промислами та ремеслами, усною народною творчістю. Зауважимо, що планувати цю виховну роботу повинен принцип регіональності.

2. Врахування вікових та індивідуальних особливостей дітей у вихованні з використання національних традицій.

Вчителів початкових класів необхідно знати закономірності вікового розвитку не тільки для того, щоб до них пристосовуватись, а головне, щоб учити і виховувати у досліджуваному напрямку з найбільшим ефектом.

За словами В.О. Сухомлинського, роки навчання у початкових класах є цілим періодом морального, інтелектуального, емоційного, фізичного розвитку, який буде реальною справою лише за умови, що дитина живе багатим життям сьогодні, а не тільки готується до оволодіння знаннями завтра .

Особливості виховання учнів початкових класів зумовлені відчутним впливом ряду визначних факторів:

- 1) якісно новим способом життя та діяльності;
- 2) змістом навчальних планів, програм і підручників для 1-4 класів;

3) незаперечним авторитетом першого вчителя;

4) сильним впливом родинного гнізда.

3. Емоційність виховання.

Відомо, позитивні за своїм змістом переживання учителя і учня сприяють підвищенню ефективності виховання. Негативні ж емоції гальмують виховну діяльність. Важливо викликати засобами народознавства почуття подиву, що надасть процесу виховання жвавості, пристрасності. Слід мати на увазі той факт, що українські народні звичаї та обряди є цікавими, насиченими глибоко моральними.

4. Комплексний підхід до використання українських народних традицій у вихованні молодших школярів.

Ця умова реалізується через зміст і педагогічний потенціал національних традицій. Кожна національна традиція переслідує певну мету, має конкретну сутність, тому у виховному процесі ці традиції слід використовувати в комплексі, крім того, в єдності слід підбирати методи, прийоми, засоби та форми виховання молодших школярів на засадах українських народних традицій. До згаданої виховної роботи варто залучити сім'ю, громадськість.

5. Доступність національних традицій.

Педагогіка народного календаря характеризується різноманіттям національних традицій, які відображають життя, побут, харчування, господарювання, родинні стосунки, народні знання українців. Цілком логічно, що не всі вони є доступними і розрахованими на дітей. Тому при виборі національних традицій щодо використання їх у навчально-виховному процесі початкової школи слід дотримуватись критерію доступності, відповідно до віку і рівня розвитку школяра.

Отже, сукупність запропонованих педагогічних умов, є необхідною і достатньою, оскільки виділена із вражень сутності проблеми та вікових особливостей молодших школярів.

Література:

1. Кузьменко О.Д. Українське народознавство в школі. Київ: Наукова думка, 1998. 14 с.

2. Кубинський М.В. Роль усної народної творчості у розвитку школярів. *Початкова школа*, 1993. 8-13 с.

3. Мартинюк І.В. Національне виховання: теорія і методологія. К., 1995. 158 с.

4. Традиція. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki>.

Тимофійчук Світлана

*студентка 3 курсу Коломийського
навчально-наукового інституту
ДВНЗ «Прикарпатський національний
університет імені Василя Стефаника»*

<i>Науковий керівник: к. пс. н. доц. Петрів О.П.</i>
--

СІМЕЙНЕ НАСИЛЬСТВО ЯК НАСЛІДОК НЕБЛАГОПОЛУЧЧЯ В СІМ'І

Економічні, соціальні труднощі, політичні конфлікти і загальна нестабільність життя суспільства призводять до ускладнення тих проблем, які стоять перед сім'єю. Навіть у країнах, що відносяться до благополучних і стабільних, спостерігаються складні процеси деградації сімейного способу життя, зниження престижу сім'ї, потреби мати дітей, зростання розлучень і внутрішнього сімейного насильства, збільшення частки населення, свідомо обрав самотність у якості прийняттого стилю життя.

Причини сімейного неблагополуччя викликаються причинами мікросоціального і мікросоціального характеру.

На сучасну сім'ю діє ряд факторів, які багато в чому сприяють ослабленню міжособистісних відносин.

Негаразди у сімейних відносинах, кризова ситуація може виникнути і без впливу будь-яких зовнішніх факторів, що обумовлюють побутове і економічне становище подружньої пари, без втручання батьків, зради або якихось патологічних рис особистості в одного з подружжя. Присутність цих факторів прискорює створення кризової ситуації і посилює її. Наростає відчуття незадоволеності, виявляється розбіжність у поглядах, виникає мовчазний протест, сварки, відчуття докори. Частіше за все це пов'язано з кризовим періодом у розвитку подружніх відносин.

Для вирішення питань надання психологічної та соціально-педагогічної допомоги і підтримки сім'ям даної категорії необхідно чітко уявляти собі контингент таких сімей і їх психологічну характеристику.

Основними такими причинами є наступні обставини життя цих сімей: пияцтво одного або обох батьків, відбування одним з батьків терміну тюремного ув'язнення, лікування одного з батьків від алкоголізму, психічного захворювання. Аналіз умов життя таких сімей і дітей показує, що неможливо виділити одну головну причину, що послужила чинником ризику. Фахівці найчастіше фіксують поєднання багатьох несприятливих умов, які роблять неможливим подальше проживання дітей у сім'ях, де створюється пряма загроза здоров'ю дитини та її життя.

Вплив несприятливих, а часто нелюдських умов життя дітей в сім'ях досить тривалий час викликає негативні психічні, фізичні та інші зміни в організмі дитини, що призводять до важких наслідків.

Їх дія призводить до втрати сімейних, зв'язків, зростання кількості дітей, які залишилися без піклування батьків, постійного місця проживання, засобів до існування. Бездоглядність дітей продовжує становити одну з найбільш тривожних характеристик сучасного суспільства. Переважна більшість з них – соціальні сироти, тобто діти, кинуті батьками або відібрані у батьків, які не виконують своїх обов'язків по вихованню і утриманню дитини.

Так, причиною виникнення соціальних проблем у повних сім'ях є в першу чергу малозабезпеченість, оскільки в сім'ї є всього один трудовий дохід (іноді трудового доходу немає взагалі, і сім'я змушені жити на допомогу по безробіттю або на дитячу допомогу).

Насильство у сімейному колі найчастіше відбувається чоловіками. Домашнє насильство можна визначити як фізична образа одним членом сім'ї іншого або інших. Дослідження показують, що основними жертвами фізичного образи є знову-таки діти, особливо маленькі, до шести років. Другий за поширеністю тип – насильство з боку чоловіків по відношенню до жінок.

Морально-психологічне насильство – це ситуація, коли той з членів сім'ї, який має можливість визначати поведінку інших членів, перешкоджає своїм домочадцям спілкуватися з тими людьми, з якими їм бажано.

Типовим прикладом зневажливого ставлення є залишення без нагляду дітей або хворих людей похилого віку, що часто призводить до нещасних випадків, отруєнь і іншим, небезпечним для життя і здоров'я наслідків.

Одним з проявів жорстокого поводження з дітьми є відсутність у жінки любові до дитини, коли він ще перебуває в материнській утробі, тобто до дитини від небажаної вагітності. Його, ще нічим себе не проявив, вже не люблять, не думають і не піклуються про неї. Будь-який вид жорстокого поводження з членами сім'ї веде до найрізноманітніших наслідків, але їх всіх об'єднує одне – шкоду для здоров'я або небезпеку для життя.

Діти, котрі піддаються жорстокому поводженню, часто відстають в зростанні, масі від своїх однолітків. Вони пізніше починають ходити, говорити, рідше сміються, вони значно гірше встигають у школі. У таких дітей часто спостерігаються погані звички. Практично всі діти, постраждалі від жорстокого поводження і зневажливого ставлення, переживають психічну травму, що негативно впливають на їх подальше життя.

Навіть у дорослому стані, відзначається висока частота депресій. Це проявляється в нападах занепокоєння, почуттів самотності, в порушеннях сну – останнє дуже характерно для більшості дітей живуть у неблагополучних сім'ях. У більш старшому віці у підлітків можуть спостерігатися спроби покінчити з собою.

Оскільки сім'я і родинні відносини є невід'ємною частиною життя будь-якої людини, то сімейне життя в свою чергу повністю визначає емоційний досвід людини. Сімейні відносини – між дружиною і чоловіком, батьками та дітьми, братами і сестрами, або між далекими родичами – можуть бути теплими і задовільними в усіх відношеннях. Але також вони можуть бути наповнені найгострішими розбіжностями і проблемами, що доводить людей до відчаю, найглибшого почуття тривоги і провини.

Характеристика неблагополучних сімей, тобто сімей, де дитині погано, дуже різноманітна – це можуть бути сім'ї, де батьки жорстоко поведуться з дітьми, не займаються їх вихованням, де батьки ведуть аморальний спосіб життя, займаються експлуатацією дітей, кидають дітей, залякують їх «для їхнього ж блага», не створюють умов для нормального розвитку і т. д.

Сімейне неблагополуччя породжує масу проблем у поведінці дітей, їх розвитку, способі життя і призводить до порушення ціннісних орієнтацій. Немає більш глибоких душевних ран, ніж ті, що людина отримує в дитинстві від батьків. Ці рани не гояться все життя, втілюючись у неврозах та депресіях.

Чим менша дитина, тим важче складається для нього ситуація розвитку в неблагополучній родині, де постійні сварки між батьками, незгода з іншими членами сім'ї, фізична агресія, тому що це сприяє появі почуття не захищеності, беззахисності. У сім'ях, де переважає напружена, гнітюча і тривожна обстановка, порушується нормальний розвиток почуттів дітей, вони не відчують почуття любові до себе, а отже, й самі не мають змоги його проявляти.

Найбільш сильний вплив робить на дитину ситуація, коли сім'я перебуває на межі розпаду. Діти чуйно вловлюють навіть приховану ворожість, взаємне байдужість батьків, взаємні образи. Зазвичай діти мають прихильність до обох батьків і переживають страх через можливість втратити їх, а разом з ними і почуття власної безпеки.

Дуже складно складається психологічна обстановка для розвитку дитини, позбавленої батьківської любові, відторгнутого власними батьками, що переносить образи, насильство, побої, голод і холод.

Детально зупинимось на головному факторі, який має великий вплив на спосіб життя дитини та її психічний розвиток: батьківський дім – батько, мати, інші дорослі сім'ї, які оточують дитину з моменту його народження. Дитині властиво копіювати вчинки, способи вираження думок і почуттів, які він спостерігає в батьків в першу чергу. Дитина вчиться жити, наслідуючи батькам, членам сім'ї, з раннього дитинства прагне завоювати схвалення

батьків тим, що він веде себе і думає так, як цього хочуть батьки, або ж, навпаки, він відкидає їх цінності. Спосіб життя батьків чинить на дітей таке сильний вплив, що протягом всього життя вони знову і знову повертаються до його повторення.

Якщо дитина обтяжений обставинами життя, відносинами батьків, то він зауважує ворожість життя, навіть якщо про те не говорить. Сильні враження отримує дитина, батьки якої займають низьке соціальне становище, не працюють, жебракують, крадуть, п'ють, живуть у підвалах, в антисанітарних умовах. Такі діти виростають в страху перед життям, вони відрізняються від інших, перш за все ворожістю, агресивністю, невпевненістю в собі. Нерідко у дітей, які вирости в таких умовах, на все життя зберігається низька самооцінка.

Чернявська Наталія

студентка 3 курсу Коломийського

навчально-наукового інституту

*ДВНЗ «Прикарпатський національний
університет імені Василя Стефаника»*

Науковий керівник: к.п.н., доц. Поясик О. І.

СИСТЕМА РОБОТИ ШКОЛИ З ОБДАРОВАНИМИ ДІТЬМИ

Проблема обдарованості в наш час стає все більш актуальною. Це насамперед пов'язано з потребою суспільства в неординарних творчих особистостях. Раннє виявлення, навчання і виховання обдарованих і талановитих дітей є одним із головних завдань удосконалення системи освіти. Проте недостатній рівень психологічної підготовки педагогів до роботи з дітьми, що виявляють нестандартність у поведінці і мисленні, призводить до неадекватної оцінки їх особистісних якостей і всієї їхньої діяльності. Нерідко творче мислення обдарованої дитини розглядається як відхилення від норм або негативізм.

Існує думка, що обдаровані діти не потребують допомоги дорослих, не відчувають потреби в особливій увазі і керівництві. Але насправді такі діти

найбільш чутливі до оцінки їхньої діяльності, поведінки і мислення, вони більш сприйнятливі до сенсорних стимулів і краще розуміють відносини і зв'язки. Обдарована дитина схильна до критичного ставлення не тільки до себе, але і до тих, хто поряд. Тому педагоги, які працюють з обдарованими дітьми, мають бути досить терпимі до критики взагалі і себе зокрема. Талановиті діти часто сприймають невербальні сигнали як прояв неприйняття себе оточуючими. У результаті складається враження непосидючої дитини, яка постійно відволікається і на все реагує.

Обдарованість – поняття загальної психології; високий рівень задатків, схильностей. Обдарованість є результатом і свідченням високого рівня інтелектуального розвитку індивіда.

Мало знайдеться в психології проблем, які по кількості досліджень, що тим чи іншим чином її торкалися, можуть зрівнятися з проблемою інтелектуальної обдарованості[6, с. 10]. Левова частка всіх наявних тестів присвячена визначенню рівня інтелектуального розвитку, а тому апріорі має справу з інтелектуальною обдарованістю. Водночас у сфері сутнісного визначення поняття справа є далеко неоднозначною. Багато в чому таке становище зумовлено тим, що тут зустрічаються кілька глобальних психологічних проблем, які до цього часу не мають навіть зближеного трактування в психології.

1. Який психологічний зміст поняття «обдарованість».
2. Який психологічний зміст поняття «інтелект».
3. Який психологічний механізм інтелектуальної обдарованості.
4. Що таке психологічний механізм взагалі.

Кожне із поставлених запитань потребує не просто окремого наукового дослідження таких досліджень сотні й тисячі, а поєднання результатів цих досліджень в якусь єдину теорію, що могла б бути сприйнята більшістю науковців, мала реальне підґрунтя і могла бути застосована в практичній роботі, бо саме практика вимагає і вимагала від психології достатньо прогностичного інструментарію для раннього виявлення інтелектуально

обдарованих особистостей [8, с. 4]. Для цього попередньо слід відповісти на кілька базових запитань:

По-перше, що взагалі означає термін «обдарована особистість»? Який зміст у нього вкладається?

По-друге, що ми чекаємо від інтелектуально обдарованої особистості? Який психологічний зміст вкладаємо в це поняття? Які характерологічні риси притаманні саме інтелектуально обдарованій особистості?

Зараз практично маємо гранично протилежні погляди на феномен обдарованості.

Обдарованість виявляється в перші 10-15 років життя – обдарованість можна визначити лише за реальними результатами життєдіяльності особистості. Обдарованість є результатом внутрішнього саморозвитку особистості і реалізується незалежно від впливу оточення – обдарованість це лише потенційна можливість, її реалізація прямо залежить від суспільної стимуляції [1, с.10].

Оскільки для підтвердження правильності кожного із вищезазначених поглядів наводиться безліч достатньо вагомих аргументів, слід розглянути можливість існування двох внутрішньо різних явищ – обдарованості-потенції та обдарованості-реалізації. Якщо з другою обдарованістю все більш-менш ясно (обдарована людина пройшла своє життя, правильно використавши надані їй інтелектуальні можливості, та досягла високих результатів у тій діяльності, яка нею була обрана), то перша обдарованість – обдарованість-потенція ставить перед дослідниками низку суттєвих запитань, і в першу чергу – як визначати обдарованих дітей, і що з ними робити [5]. І тут на перший план виступає взагалі кардинальне для розуміння обдарованості питання, що вважати її ранніми ознаками.

Існує загальна і спеціальна обдарованість. Розрізняють обдарованість технічну, наукову (зокрема математичну), музичну, поетичну, художню, артистичну та ін. Вищими рівнями обдарованості є талант і геніальність.

Оскільки обдарованість виявляється у конкретних психічних процесах, розрізняють моторну, сенсорну, перцептивну, інтелектуальну обдарованість тощо.

Антинауковими є фаталістичні погляди на обдарованість як на властивість, що нібито притаманна лише деяким «обраним» індивідам.

Для психології важливими є розробка теорії обдарованості як цілісного і системного вияву особистості, а також вивчення особливостей реалізації обдарованості у різні вікові періоди життєдіяльності людини, її індивідуальних відмінностей [3, с. 160].

Прийнято вважати, що обдарована дитина – це дитина, яка володіє очевидними, інколи видатними досягненнями в певному виді діяльності, інтенсивність вираження, яскравість яких виділяє її серед однолітків.

Як правило, коли мова йде про обдарованих, то зазвичай мають на увазі та проявляють турботу по відношенню до дітей з ознаками обдарованості в інтелектуальній сфері, інколи – в галузі мистецтва. Між тим останнім часом виявлено вже досить значне розмаїття видів людської обдарованості. У їх числі загально-інтелектуальна, художня, творча, психомоторна, а також соціальна, які проявляються вже в дошкільному періоді. Останній різновид обдарованості – соціальний (лідерський, комунікативний) – поки ще мало вивчений [3, с. 256].

Структура таланта визначається в кінцевому рахунку характером вимог, що пред'являє особистості дана діяльність (політична, наукова, художня, виробнича, спортивна, військова і т. д.). Тому складовий талант здібності будуть далеко не ідентичні, якщо порівнювати, наприклад, між собою талановитого композитора і талановитого авіаконструктора.

Якщо ж говорити про специфічні розходження в обдарованості, то вони виявляються головним чином у спрямованості й інтересів. Одна дитина після якою-небудь періоду шукань зупиняється на математику, іншої – на біології, третій захоплюється художньо-літературною творчістю, четверта – історією й археологією і т. п. [7, с. 285].

Здібності відчуття, механічній пам'яті, емоційній збудливості, психомоторики, темпераменту розвиваються на основі уроджених задатків. Задатки – це обумовлені спадкоємними генами можливості розвитку анатомо-фізіологічних і ними деяких психічних властивостей, що визначаються, дійсне розвиток яких залежить від їхньої взаємодії із середовищем.

Це насамперед створення оптимальних умов (програми) для прояву і становлення творчих можливостей учнів, що має на увазі в першу чергу зняття обмежень, бар'єрів, що прямо придушують творчий ріст дітей. Тому обов'язковим моментом програми є вимога гнучкості в її організації, що допускає зміни по параметрах темпу, обсягу і предметного змісту навчальної програми. Ця гнучкість програм дозволить, з одного боку, забезпечити дійсне одержання суспільно необхідного рівня утворення, а з іншого боку – дозволить максимально через власний вибір і зусилля просунутися тим, хто на це здатно [4, с. 65].

Другий напрямок, по якому намічене здійснення індивідуалізації навчання це воля у виборі профілю навчання, з огляду на схильності особистості. З цією метою в загальну систему об'єднання вводиться мережа дослідницьких об'єднань, що надають учнем не тільки можливості вибору напрямку дослідницької роботи, але і просування в предметі (принцип реалізації особистості – Шадріков В.Д.).

Ускладнювати програму шляхом збільшення навчального навантаження на учня можна тільки до визначеної межі, не викликаючи перевантажень. Подальший розвиток можливостей учня повинний проходити в рамках включення його в дослідницьку роботу, тому що формувати творчі здібності можна лише через включення у творчий процес.

Дослідницька діяльність забезпечує більш високий рівень системності знання, що виключає його формалізм.

Наступний напрямок здійснення індивідуалізованого навчання полягає в активізації ролі педагога в підборі індивідуальних прийомів навчання на основі рекомендацій психологів, а також розробленої технології особистісно-

орієнтованого, різнорівневого навчання. Усі три названих напрямки можуть дати оптимальний ефект лише за умови формування пізнавальної спрямованості і вищих духовних цінностей [1, с. 32].

Таким чином, робота з обдарованими дітьми припускає наявність даних про структурно-якісні характеристики обдарованості, методик їхнього виявлення і розвитку, а потім організаційних заходів, у рамках яких і здійснюється практична робота по подальшому розвитку творчих здібностей і обдарованості.

Література:

1. Гильбух, Ю.З. Увага: обдаровані діти. *Обдарована дитина: наук.-практ. журн.* 2011. № 6. С. 6-44.
2. Матюшкин А.М. Загадки одаренности. Москва: [Директ-Медиа](#), 2014. 160 с.
3. Максименко С.Д., Соловієнко В.О. Загальна психологія. Навч посібник. Київ: МАУП, 2000. 256 с.
4. Немов Р. С. Психологія. URL: https://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Psihol/nemov1/.
5. Обдаровані діти. URL: <http://www.kodges.ru/nauka/psiholog/354741odarennye-deti-burmenskaya-g.v.-sluckiy-v.m.-obsch.-red..html>
6. Холодна М.А. Психологія інтелекту: Парадокси дослідження. URL: http://www.ipras.ru/cntnt/rus/media/on-layn-bibliote/knigi1/holodnaya_1.html
7. Шрагіна Л. І. Оригінальність творчисть. *Практична психологія і соціальна робота.* 2008. № 7. С.283-288.
8. Шумакова Н.Б. Міждисциплінарна програма розвиваючого навчання. URL: <https://www.twirpx.com/file/1986813>.

Шмид Вікторія
*студентка 2 курсу Коломийського
навчально-наукового інституту
ДВНЗ «Прикарпатський національний
університет імені Василя Стефаника»
Науковий керівник: к.п.н., доц. Микитюк Г.Ю.*

РОЗВИТОК УЯВИ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА

В дошкільному віці психічні процеси пластичні та мають певні особливості, які найбільш ефективно сприяють розвитку творчої уяви дітей.

Від того, як скоординувати ефективну роботу щодо розвитку творчої уяви старшого дошкільника з урахуванням та використанням вікових особливостей психічних процесів, залежить подальший розвиток дитини.

Актуальною проблемою сучасної психології виступає розвиток дитячої творчості, яка ставить перед системою освіти основну мету – виховання у молодого покоління творчого підходу до перетворення навколишнього світу, активності і самостійності мислення, що сприяють досягненню позитивних змін у житті суспільства.

Аналіз наукових досліджень дає підстави твердити, що молодший дошкільний вік характеризується появою уяви, дошкільний вік є сентизивним для її розвитку, а в старшому дошкільному віці доповнюється таким важливим видом уяви, як творчої уяви особистості. В той же час слід констатувати, що не всі аспекти формування і розвитку творчої уяви дітей старшого дошкільного віку вивчені достатньо широко і ґрунтовно.

Уява, як і всі інші психологічні функції, здатна зазнавати змін орієнтуючись на вік та розвиток дитини. Виходячи із охарактеризованого розуміння цієї проблеми, вчені, які вивчали онтогенез психіки, вважали, що уява дитини набагато яскравіша та оригінальніша за уяву дорослого, інші, навпаки, спростовували таку думку, стверджуючи про відносність розвитку уяви у дітей, яку можна порівнювати лише з розвитком інших психічних процесів.

Отже, особливо значущим стає виявлення специфіки та розвитку творчої уяви в період дошкільного віку, який є найважливіший для заклад

ання основ та передумов її розвитку.

Уява набуває активний характер, починає проявлятися зародження творчості в діях дитини. Крім того, проведено низку наукових досліджень щодо цієї проблеми, відповідно до яких виділено чотири основні етапи, які протягом дошкільного віку (від 2 до – 6 -7 років) проходить дитина в розвитку творчої уяви. Перший етап – здібність до перетворення сприйняття, тобто бачення в одному предметі іншого. Другий етап характеризується одухотворенням іграшок. Третій етап характерний процесом перевтілення в іграх. Четвертий етап особливий тим, що під час нього появляється художня творчість, насамперед перекомбінування образів.

Уява дитини набагато яскравіша та оригінальніша за уяву дорослого.

У старшому дошкільному віці уява дитини набуває керованого характеру. Формуються дії уяви: задум у формі наочної моделі; образи уявних предметів та дії з ними; дитина може контролювати і визначати характер уяви. В різних видах діяльності (ігровій, конструктивній, образотворчій) з'являється вміння планувати. Діти піклуються про відповідність своїх задумів дійсності. Діти із захопленням займаються творчою діяльністю.

Отже, завдяки уяві будь-яка дитяча діяльність (малювання, ліплення, конструювання) набуває цілеспрямованого характеру. Уява бере безпосередню участь у виникненні передбачень, припущень, коли розв'язується творче завдання. За допомогою художніх засобів та їх мовного вираження дитини намагається відійти від шаблону зразка, проявляє схильність до фантазування, вигадкування, творчої ініціативи.

Ангеліна (6 років)

Слухаючи музику А. Вівальді «Весна», дівчинка використала яскраві кольори навіть у зображенні будинку, різнокольорове дерево та простір, який заповнює любов до мами. Блакитне небо, зелена трава і квіти, що говорить про те, що в дитячій уяві весна асоціюється з любов'ю, комфортом та затишком.

Марія (5 років)

У дівчинки весна асоціюється з великим святом на честь якого запускають феєрверки, печуть тортик, в оточенні люблячих батьків, квітів та домашніх улюбленців.

Христина (5 років)

Весна насичена багатьма подіями: подорожі до лісу, приємно проведений час дома, сонячна погода, хороший настрій та, найголовніше, чупачупси на кожен день.

Марія (5 років)

На малюнку, під музику В. Косенко «Дощик» зображено дуже красиве природнє явище, яке буває тільки після дощу – веселку. Дівчинка уявляє, що разом з веселкою з'являються ангелики, які радіють закінченню дощу.

Соломія (5 років)

Дощик асоціюється з прогулянкою під парасолькою з подружкою та можливість «поміряти» калюжі.

Таїсія (5 років)

На малюнку зображена друга частина музики, яка виконується в повільному темпі з нотками смутку, що пов'язала дитина з сумною подією в своєму житті – втратою бабусі.

Література:

1. Грузинська І.М. Художньо-мовленнєва діяльність як засіб розвитку творчої уяви дітей дошкільного віку. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 12. Психологічні науки: збірник наукових праць*. Київ. НПУ імені М.П. Драгоманова, 2016. № 3(48). С. 139-146.
2. Ірина Карабаєва, Світлана Ладивір. Уява народжується в грі. *«Дошкільне виховання»*, 2007, № 10, С. 4-7.
3. Алексєєнко - Лемовська Л.В. Система роботи щодо збагачення словника дітей на різних етапах дошкільного дитинства у театралізованій діяльності. *Проблеми сучасної педагогічної освіти. Сер.: Педагогіка і психологія. Зб. статей: Ялта. РВВ КГУ, 2008. Вип. 17. Ч. I. С. 222-230.*

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

LOGOS

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ СТУДЕНТІВ

Випуск II

Редакційна колегія:

Лаппо В.В. – доктор педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки і психології Коломийського навчально-наукового інституту ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»

Микитюк Г.Ю. – кандидат психологічних наук, доцент кафедри педагогіки і психології Коломийського навчально-наукового інституту ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»

Відповідальність за достовірність фактів, викладених у матеріалах, несуть автори.

Друкується за рішенням вченої ради Коломийського інституту Державного вищого навчального закладу «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника» (протокол № 7 від 23 травня 2019 року).

Формат 60x84 1/16. Папір офсетний.

Друк цифровий.

Гарнітура Times New Roman.

Умовн. друк. арк. 5,58

Наклад 100 прим.

ВИДАВНИЦТВО

«НАІР»

Івано-Франківськ, вул. Височана, 18,

тел. (034) 250-57-82, (050) 433-67-93

email: fedorynrr@ukr.net

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до державного реєстру видавців, виробників і розповсюджувачів видавничої продукції №4191 від 12.11.2011р.